

सत्यमेव जयते

महाराष्ट्र शासन

सामान्य प्रशासन विभाग

महाराष्ट्र नागरी सेवा
(शिस्त व अपील)
नियम, १९७९

(दिनांक ३१ डिसेंबर २०१६ पर्यंत सुधारित)

शासकीय मध्यवर्ती मुद्रणालय, मुंबई

२०१७

[किंमत : रुपये ३६]

महाराष्ट्र नागरी सेवा (शिस्त व अपील)
नियम, १९७९

(दिनांक ३१ डिसेंबर २०१६ पर्यंत सुधारित)

(एक)

प्रस्तावना

महाराष्ट्र नागरी सेवा (शिस्त व अपील) नियम, १९७९ प्रथम सन १९७९ मध्ये प्रकाशित करण्यात आले होते. यानंतर या नियमांमध्ये वेळोवेळी सुधारणा करण्यात आल्या आहेत.

२. या नियमांमध्ये आतापर्यंत झालेल्या सर्व सुधारणांसह अद्ययावत प्रकाशनाची आवश्यकता असल्याने सामान्य प्रशासन विभागाने आतापर्यंतच्या सुधारणांसह या नियमांची अद्ययावत आवृत्ती प्रकाशित करावयाचे ठरविले आहे.

३. हे प्रकाशन सर्व शासकीय अधिकारी व कर्मचाऱ्यांना, विशेषतः जे या विषयाशी संबंधित कामकाज हाताळतात त्यांना, उपयुक्त ठरेल. तसेच ते चौकशी अधिकाऱ्यांनादेखील उपयुक्त ठरेल.

या प्रकाशनासंबंधी काही सूचना असल्यास वा त्यात काही त्रुटी आढळल्यास त्या शासनास कळवाव्यात, जेणेकरून त्यांचा विचार करून सुधारणा करता येईल.

मुंबई,
दिनांक १२ जानेवारी २०१७.

स्वाधीन क्षत्रिय,
मुख्य सचिव,
महाराष्ट्र शासन.

(तीन)

उपोद्घात

(पहिल्या आवृत्तीची प्रस्तावना)

महाराष्ट्र राज्याच्या स्थापनेपासून विद्यमान मुंबई नागरी सेवा वर्तणूक, शिस्त व अपील नियम, १९३२ आणि मध्यप्रदेश व हैद्राबादमधून आलेल्या शासकीय कर्मचाऱ्यांना लागू असलेले तत्सम नियम यांचे एकीकरण करण्याचा/त्यांमध्ये सुधारणा करण्याचा प्रश्न विचाराधीन होता.

२. तदनुसार, भूतपूर्व मुंबई, मध्यप्रदेश व हैद्राबाद राज्यांमधील शासकीय कर्मचाऱ्यांना लागू असणारे शिस्त व अपील नियम तसेच, केंद्रीय नागरी सेवा (वर्गीकरण नियंत्रण व अपील) नियम आणि भारत सरकारने नियुक्त केलेल्या संथानम समितीच्या शिफारशीही विचारात घेऊन आता, महाराष्ट्र नागरी सेवा (शिस्त व अपील) नियम तयार करण्यात आले आहेत.

३. ज्या अधिकाऱ्यांना त्यांचे कर्तव्यपालन करताना, वर्तणूकविषयक बाबी हाताळणे आवश्यक असते, अशा अधिकाऱ्यांना मार्गदर्शन करणे हा या नियमांचा उद्देश आहे. त्यामुळे अनावश्यक संदर्भ टाळणे आणि आपले काम अचूकपणे आणि त्वरेने करणे या दृष्टीने त्यांना मदत होईल.

मुंबई, दिनांक २५ जुलै १९७९

प्र. द. कसबेकर,

मुख्य सचिव, महाराष्ट्र शासन.

(पाच)

अनुक्रमणिका

पृष्ठ

भाग एक—सर्वसाधारण

१	संक्षिप्त नाव व प्रारंभ	..	..	१
२	निर्वचन	..	..	१
३	प्रयुक्ती	..	..	३

भाग दोन—निलंबन

४	निलंबन	..	..	४
---	--------	----	----	---

भाग तीन—शिक्षा आणि शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी

५	शिक्षा	..	..	६
६	शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी	..	..	८
७	कार्यवाही सुरू करणारा प्राधिकारी	..	..	९

भाग चार—शिक्षा करण्याबाबतची कार्यपद्धती

८	जबर शिक्षा करण्याबाबतची कार्यपद्धती	..	..	१०
९	चौकशी अहवालावरील कार्यवाही	..	..	१७
१०	किरकोळ शिक्षा देण्याबाबतची कार्यपद्धती	..	..	१८
११	कर्मचाऱ्यास आदेश कळविणे	..	..	१९
१२	एकत्रित कार्यवाही	..	..	२०
१३	विवक्षित प्रकरणांमध्ये विशेष कार्यपद्धती	..	..	२०
१४	भारतामधील कोणतेही शासन, स्थानिक प्राधिकरण, इत्यादींना ज्यांच्या सेवा उसऱ्या दिलेल्या असतील अशा अधिकाऱ्यांच्या बाबतीतील तरतुदी.			२१
१५	भारतामधील कोणतेही शासन, स्थानिक प्राधिकरण, इत्यादींकडून उसऱ्या घेतलेल्या अधिकाऱ्यांसंबंधी तरतूद			२२

अनुक्रमणिका—(समाप्त)

भाग पाच—अपिले

१६	ज्याविरुद्ध कोणतेही अपील करता येत नाही असे आदेश	..	२३
१७	ज्याविरुद्ध अपील करता येते असे आदेश	.. ..	२३
१८	अपिलीय प्राधिकारी	.. ..	२५
१९	अपिलांकरिता कालमर्यादा	.. ..	२६
२०	अपिलाची पद्धती, स्वरूप आणि आशय	.. ..	२६
२१	अपिले सादर करणे	.. ..	२६
२२	अपिले पुढे पाठविणे	.. ..	२६
२३	अपिलावर विचारविनिमय	.. ..	२७
२४	अपिलातील आदेशांची अंमलबजावणी	.. ..	२८

भाग सहा—पुनरीक्षण व पुनर्विलोकन

२५	पुनरीक्षण	.. ..	२९
२५-अ	पुनर्विलोकन	.. ..	३०

भाग सात—संकीर्ण

२६	आदेश, नोटिसा, इत्यादींची बजावणी	.. ..	३१
२७	कालमर्यादा शिथिल करण्याचा आणि उशीर माफ करण्याचा अधिकार	.. ..	३१
२८	आयोगाच्या सल्ल्याची प्रत पुरविणे	.. ..	३१
२९	निरसन आणि व्यावृत्ती	.. ..	३१
३०	शंकेचे निराकरण	.. ..	३२
	परिशिष्ट (वगळण्यात आले.)		

सामान्य प्रशासन विभाग

मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२

क्रमांक एमडीए-१०७८-आरएमसी.— भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद ३०९ च्या परंतुकाद्वारे प्रदान केलेल्या शक्तींचा वापर करून, महाराष्ट्राचे राज्यपाल याद्वारे, पुढील नियम करित आहेत, ते असे :-

भाग एक—सर्वसाधारण

१. **संक्षिप्त नाव व प्रारंभ.**—(१) या नियमांना महाराष्ट्र नागरी सेवा (शिस्त व अपील) नियम, १९७९ असे म्हणण्यात यावे.

(२) हे नियम १२ जुलै १९७९ पासून अमलात येतील.

२. **निर्वचन.**— या नियमांमध्ये, संदर्भानुसार अन्यथा आवश्यक नसेल तर—

(अ) शासकीय कर्मचाऱ्याच्या संबंधात “नियुक्ती प्राधिकारी” याचा अर्थ—

(एक) शासकीय कर्मचारी त्यावेळी ज्या सेवेतील सदस्य असेल त्या सेवेमध्ये किंवा शासकीय कर्मचाऱ्याच्या सेवेच्या ज्या श्रेणीमध्ये त्यावेळी समावेश केलेला असेल, त्या श्रेणीमध्ये नियुक्ती करण्यास सक्षम असणारा प्राधिकारी, किंवा

(दोन) शासकीय कर्मचारी जे पद त्यावेळी धारण करित असेल त्या पदावर नियुक्ती करण्यास सक्षम असणारा प्राधिकारी, किंवा

(तीन) ज्या प्राधिकाऱ्याने शासकीय कर्मचाऱ्याची नियुक्ती अशा सेवेत, श्रेणीमध्ये किंवा, प्रकरणपरत्वे, अशा पदावर केली असेल तो प्राधिकारी, किंवा

(चार) शासकीय कर्मचारी अन्य कोणत्याही सेवेचा स्थायी सदस्य असून किंवा अन्य कोणतेही स्थायी पद कायम धारण करित असून शासनाच्या अखंड सेवेत असतो, अशा बाबतीत ज्या प्राधिकाऱ्याने त्याची त्या सेवेमध्ये किंवा त्या सेवेतील कोणत्याही श्रेणीत किंवा त्या पदावर नियुक्ती केली असेल तो प्राधिकारी किंवा त्यांपैकी जो अत्युच्च असेल तो प्राधिकारी, असा आहे ;

(ब) “आयोग” याचा अर्थ महाराष्ट्र लोक सेवा आयोग असा आहे ;

(क) “शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी” याचा अर्थ, शासकीय कर्मचाऱ्याला, नियम ५ मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या शिक्षापैकी कोणतीही शिक्षा करण्यास या नियमानुसार सक्षम असणारा प्राधिकारी असा आहे ;

१(ड) “विभाग प्रमुख” याचा अर्थ, महाराष्ट्र नागरी सेवा (सेवेच्या सर्वसाधारण शक्ती) नियम, १९८१ च्या नियम ९ च्या खंड (२२) मध्ये नेमून दिल्याप्रमाणे असेल ;]

१ शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. वशिअ. १२२३/प्र.क्र.४३/११, दिनांक १६ जुलै २०१६ अन्वये खंड (ड) ऐबजी दाखल करण्यात आले.

(ई) “कार्यालय प्रमुख” याचा अर्थ, मुंबई वित्तीय नियम, १९५९ च्या नियम २ च्या खंड (दहा-अ) अन्वये कार्यालय प्रमुख असल्याचे जाहीर केलेला प्राधिकारी असा आहे ;

(फ) “शासन” याचा अर्थ महाराष्ट्र शासन असा आहे ;

(ग) “शासकीय कर्मचारी” याचा अर्थ,—

(एक) कोणत्याही नागरी सेवेत किंवा राज्य व्यवहाराशी संबंधित असलेल्या पदावर नियुक्त केलेली व्यक्ती असा असून त्यामध्ये, ज्या शासकीय कर्मचाऱ्याच्या सेवा भारतातील अन्य कोणत्याही शासनाकडे किंवा शासनाच्या मालकीच्या किंवा शासनाकडून नियंत्रित केल्या जाणाऱ्या कंपनीकडे किंवा महामंडळाकडे अथवा स्थानिक किंवा इतर प्राधिकरणाकडे तात्पुरत्या सुपूर्द केलेल्या आहेत अशा शासकीय कर्मचाऱ्याचा मग त्याचे वेतन राज्याच्या एकत्रित निधी व्यतिरिक्त अन्य मार्गाने काढले जात असले तरीही, समावेश होतो ;

(दोन) जी व्यक्ती भारतातील अन्य कोणत्याही शासनाच्या सेवेतील सदस्य आहे किंवा त्या शासनाचे नागरी पद धारण करित आहे आणि जिची सेवा तात्पुरती शासनाकडे सुपूर्द केली आहे, अशी व्यक्ती, किंवा

(तीन) जी व्यक्ती स्थानिक किंवा अन्य प्राधिकरणाच्या सेवेत आहे आणि जिची सेवा तात्पुरती शासनाकडे सुपूर्द केली आहे, अशी व्यक्ती असा आहे ;

(ह) “विधी व्यवसायी” याचा अर्थ, अधिवक्ता, वकील किंवा कोणत्याही उच्च न्यायालयाचा न्याय प्रतिनिधी, मुखता किंवा महसूल अधिकर्ता असा आहे ;

^१[(आय) “जबर शिक्षा” याचा अर्थ, नियम ५ च्या पोट-नियम (१) च्या बाबी (पाच) ते (नऊ) (दोन्ही धरून) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या शिक्षापैकी कोणतीही शिक्षा असा आहे ;]

^२[(जे) “किरकोळ शिक्षा” याचा अर्थ, नियम ५ च्या पोट-नियम (१) च्या बाबी (एक) ते (चार) (दोन्ही धरून) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या शिक्षापैकी कोणतीही शिक्षा असा आहे ;]

^३[(के) “प्रादेशिक विभाग प्रमुख” म्हणजे मुंबई वित्तीय नियम, १९५९ आणि शासनाच्या अन्य वित्तीय नियमांच्या प्रयोजनार्थ घोषित केलेला प्रादेशिक प्रमुख/प्रादेशिक कार्यालय प्रमुख होय ;]

(ल) “सेवा” याचा अर्थ, राज्याची नागरी सेवा असा आहे ;

(म) “राज्य” याचा अर्थ महाराष्ट्र राज्य असा आहे.

^१ शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. वशिअ. १२१३/प्र.क्र.४३/११, दिनांक १६ जुलै २०१६ अन्वये खंड (आय) ऐवजी दाखल करण्यात आले. (यापूर्वी खंड (आय) शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. सीडीआर. १००५/प्र.क्र. २४/०५/११, दिनांक २९ डिसेंबर २००६ अन्वये मूळ खंड (आय) ऐवजी दाखल करण्यात आला होता.)

^२ वरील अधिसूचनेन्वये खंड (जे) ऐवजी दाखल करण्यात आले. (यापूर्वी खंड (जे) शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. सीडीआर. १००५/प्र.क्र. २४/०५/११, दिनांक २९ डिसेंबर २००६ अन्वये मूळ खंड (जे) ऐवजी दाखल करण्यात आला होता.)

^३ वरील अधिसूचनेन्वये खंड (के) ऐवजी दाखल करण्यात आले.

३. प्रयुक्ती.—(१) या नियमांद्वारे किंवा नियमान्वये अन्यथा तरतूद केली असेल त्या व्यतिरिक्त, हे नियम, जो शासकीय कर्मचारी —

(अ) अखिल भारतीय सेवेतील कोणताही सदस्य,

(ब) शासनाच्या नैमित्तिक सेवेतील व्यक्ती,

(क) मुंबई पोलीस अधिनियम, १९५१ च्या कलम २ मधील खंड (१६) मध्ये व्याख्या केल्याप्रमाणे पोलीस निरीक्षक किंवा दुय्यम दर्जाचा पोलीस,

(ड) जिच्याकरिता या नियमांखाली समाविष्ट केलेल्या बाबींच्या संबंधात त्या त्या वेळी अंमलात असणाऱ्या कोणत्याही कायद्याद्वारे किंवा कायद्यान्वये किंवा राज्यपालांनी केलेल्या किंवा राज्यपालांच्या पूर्वमान्यतेने केलेल्या कोणत्याही कराराद्वारे किंवा करारान्वये या नियमांच्या प्रारंभापूर्वी किंवा प्रारंभानंतर विशेष तरतूद करण्यात आलेली आहे अशी कोणतीही व्यक्ती—

नसेल, अशा प्रत्येक व्यक्तीला लागू होतील.

(२) पोट-नियम (१) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरीही, राज्यपाल आदेशाद्वारे, या नियमांपैकी सर्व किंवा कोणत्याही नियमांच्या अंमलबजावणीतून कोणत्याही वर्गाच्या शासकीय कर्मचाऱ्यांना वगळू शकतील.

(३) जर—

(अ) कोणत्याही व्यक्तीला हे किंवा यांपैकी कोणतेही नियम लागू होतात किंवा कसे, अथवा

(ब) ज्या व्यक्तीला हे नियम लागू होतात, अशी कोणतीही व्यक्ती विशिष्ट सेवेतील आहे किंवा कसे, याबाबत कोणतीही शंका उद्भवली तर ही बाब राज्यपालांकडे निर्देशित केली जाईल व राज्यपाल त्यावर निर्णय देतील.

भाग दोन—निलंबन

४. निलंबन.—(१) नियुक्ती प्राधिकारी किंवा नियुक्ती प्राधिकारी ज्या प्राधिकाऱ्याच्या नियंत्रणाखाली आहे असा कोणताही प्राधिकारी किंवा शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी किंवा राज्यपालांनी या संबंधात सर्वसाधारण वा विशेष आदेशाद्वारे अधिकार प्रदान केलेला अन्य कोणताही प्राधिकारी, शासकीय कर्मचाऱ्याला—

(अ) ज्या बाबतीत त्याच्याविरुद्ध शिस्तभंगविषयक कार्यवाही करण्याचे योजिले असेल किंवा अशी कार्यवाही प्रलंबित असेल, किंवा,

(ब) ज्या बाबतीत, तो कर्मचारी राज्याच्या सुरक्षिततेच्या दृष्टीने बाधक ठरणाऱ्या कार्यामध्ये गुंतलेला आहे असे पूर्वोक्त प्राधिकाऱ्याचे मत असेल, किंवा,

(क) ज्या बाबतीत त्याच्याविरुद्ध कोणत्याही फौजदारी गुन्ह्याच्या संबंधात खटल्याचे अन्वेषण, चौकशी किंवा न्यायचौकशी चालू असेल, अशा बाबतीत निलंबनाधीन ठेवू शकेल :

परंतु, नियुक्ती प्राधिकाऱ्यापेक्षा खालच्या दर्जाच्या प्राधिकाऱ्याने निलंबनाचा आदेश काढला असेल, त्या बाबतीत अशा प्राधिकाऱ्याने ज्या परिस्थितीत प्रस्तुत आदेश काढला असेल ती परिस्थिती तो प्राधिकारी तात्काळ नियुक्ती प्राधिकाऱ्याला कळवील.

(२) शासकीय कर्मचाऱ्याला—

(अ) फौजदारी आरोपाखाली किंवा अन्यथा अटक करून ४८ तासांहून अधिक काळ पोलीस किंवा न्यायालयीन अभिरक्षेमध्ये ठेवले असेल तर, त्याला अटकेत ठेवल्याच्या दिनांकापासून,

(ब) तो सिद्धापराध ठरून त्याला ४८ तासांहून अधिक मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा झाली असेल आणि अशा अपराधसिद्धीनंतर त्याला लगेच बडतर्फ केले नसेल किंवा सेवेतून काढून टाकले नसेल किंवा सक्तीने सेवानिवृत्त केले नसेल तर त्याच्या अपराधसिद्धीच्या दिनांकापासून नियुक्ती प्राधिकाऱ्याच्या आदेशाद्वारे निलंबनाधीन ठेवले असल्याचे मानले जाईल.

स्पष्टीकरण.—या पोट-नियमाच्या खंड (ब) मध्ये निर्देशिलेला अट्टेचाळीस तासांचा कालावधी, अपराधसिद्धीनंतर कारावासाचा प्रारंभ झाल्यापासून मोजला जाईल आणि या प्रयोजनासाठी, मध्यंतरीच्या कारावासाचे कोणतेही कालावधी असल्यास तेही मोजले जातील.

(३) निलंबनाधीन शासकीय कर्मचाऱ्याला दिलेली बडतर्फीची, सेवेतून काढून टाकण्याची किंवा सक्तीने सेवानिवृत्त करण्याची शिक्षा अपीलामध्ये किंवा या नियमांखालील पुनर्विलोकनामध्ये विचारात घेतलेली नसेल (बाजूस ठेवली असेल set aside) आणि पुढील चौकशीसाठी किंवा कार्यवाहीसाठी किंवा अन्य कोणत्याही निदेशांसह प्रकरण पुढे पाठविलेले असेल त्याबाबतीत त्या कर्मचाऱ्याच्या निलंबनाचा आदेश, त्याच्या बडतर्फीच्या, सेवेतून काढून टाकण्याच्या किंवा सक्तीने सेवानिवृत्त करण्याच्या संबंधातील मूळ आदेश काढल्याच्या तारखेला आणि तेव्हापासून अंमलात असल्याचे मानले जाईल आणि पुढील आदेश देण्यात येईपर्यंत तो अंमलात राहील.

(४) शासकीय कर्मचाऱ्याला दिलेली बडतर्फीची, सेवेतून काढून टाकण्याची किंवा सक्तीने सेवानिवृत्त करण्याची शिक्षा न्यायालयाच्या निर्णयामुळे किंवा निर्णयाद्वारे विचारात घेतली जात नसेल किंवा रद्दबातल असल्याचे जाहीर केले जात असेल किंवा रद्दबातल ठरत असेल आणि शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्याने प्रकरणाची परिस्थिती विचारात घेऊन, मूळात ज्या आरोपांवरून त्याला बडतर्फीची, सेवेतून काढून टाकण्याची किंवा सक्तीने सेवानिवृत्त करण्याची शिक्षा देण्यात आली होती, त्या आरोपांबाबत पुढील चौकशी करण्याचा निर्णय घेतला असेल तेथे, नियुक्ती प्राधिकाऱ्याने काढलेल्या, बडतर्फीच्या, सेवेतून काढून टाकण्याच्या किंवा सक्तीने सेवानिवृत्त करण्याच्या मूळ आदेशाच्या तारखेपासून शासकीय कर्मचारी निलंबनाधीन असल्याचे मानले जाईल आणि पुढील आदेश देण्यात येईपर्यंत तो निलंबनाधीन राहील.

१[परंतु, ते प्रकरण गुणवत्तेनुसार न तपासता केवळ तांत्रिक बाबींवरून न्यायालयाने आदेश दिलेला असेल त्याबाबत, तांत्रिक बाब पूर्ण केल्याखेरीज अशी पुढील चौकशी करण्याचा आदेश देण्यात येणार नाही.]

(५) (अ) या नियमान्वये दिलेला किंवा देण्यात आला असल्याचे मानलेला निलंबनाचा आदेश, त्यात बदल करण्यास किंवा तो रद्द करण्यास सक्षम असणाऱ्या प्राधिकाऱ्याकडून तो रद्द करण्यात येईपर्यंत अंमलात राहील.

(ब) शासकीय कर्मचाऱ्याला निलंबित केले असेल किंवा त्याला निलंबित करण्यात आल्याचे मानले जात असेल (मग ते निलंबन शिस्तभंगविषयक कार्यवाहीच्या संबंधात असो किंवा अन्यथा असो) आणि ते निलंबन चालू असताना त्याच्याविरुद्ध अन्य कोणतीही शिस्तभंगविषयक कार्यवाही सुरू करण्यात आली असेल तेव्हा, त्याला निलंबनाधीन ठेवण्यास सक्षम असणारा प्राधिकारी, त्या संबंधातील कारणे लेखी नमूद करून अशा सर्व किंवा अशी कोणतीही कार्यवाही संपेपर्यंत, असा शासकीय कर्मचारी निलंबनाधीनच राहील असा निदेश देईल.

(क) या नियमान्वये दिलेला किंवा देण्यात आला असल्याचे मानलेला निलंबनाचा आदेश ज्या प्राधिकाऱ्याने दिला असेल किंवा ज्या प्राधिकाऱ्याकडून देण्यात आला असल्याचे मानण्यात आले असेल त्या प्राधिकाऱ्याला किंवा असा प्राधिकारी ज्याच्या नियंत्रणाखाली असेल अशा प्राधिकाऱ्याला त्या आदेशात फेरबदल करता येतील किंवा तो रद्द करता येईल.

२[परंतु, जेथे शासकीय कर्मचाऱ्यावर फौजदारी गुन्हा दाखल करण्यात आला असेल तेथे, या नियमान्वये देण्यात आलेल्या किंवा देण्यात आला असल्याचे मानलेल्या निलंबनाच्या आदेशात फेरबदल करण्यापूर्वी वा तो रद्द करण्यापूर्वी, असा आदेश ज्या प्राधिकाऱ्याने दिला असेल किंवा ज्या प्राधिकाऱ्याकडून देण्यात आला असल्याचे मानण्यात आले असेल तो प्राधिकारी किंवा असा प्राधिकारी ज्याच्या नियंत्रणाखाली असेल असा प्राधिकारी, शासनाने या प्रयोजनार्थ गठीत केलेल्या निलंबन आढावा समितीची शिफारस प्राप्त करून घेईल.]

१ शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. सीडीआर. ११८८/१५८२/सीआर-३८-८८/११, दिनांक १२ ऑक्टोबर १९९० अन्वये जादा दाखल करण्यात आले.

२ शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. सीडीआर. १०११/प्र.क्र. १०९/११, दिनांक ११ ऑक्टोबर २०११ अन्वये जादा दाखल करण्यात आले.

भाग तीन—शिक्षा आणि शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी

५. शिक्षा.—^१[(१) त्या त्या वेळी अंमलात असणाऱ्या कोणत्याही कायद्याच्या तरतुदींना बाधा न आणता, शासकीय कर्मचाऱ्याला वाजवी व पुरेशा कारणांकरिता आणि यात यानंतर तरतूद केल्याप्रमाणे पुढील शिक्षा करता येतील, त्या शिक्षा अशा :—

किरकोळ स्वरूपाच्या शिक्षा—

(एक) ठपका ठेवणे ;

(दोन) त्याची पदोन्नती रोखून ठेवणे ;

(तीन) कर्मचाऱ्याच्या निष्काळजीपणामुळे किंवा त्याने आदेशांचा भंग केल्यामुळे शासनाला झालेल्या कोणत्याही आर्थिक स्वरूपाच्या हानीची संपूर्ण रक्कम किंवा तिचा भाग त्याच्या वेतनामधून वसूल करणे ;

(चार) वेतनवाढी रोखून ठेवणे ;

जबर शिक्षा—

(पाच) विनिर्दिष्ट कालावधीकरिता वेतन समयश्रेणीतील खालच्या टप्प्यावर आणण्यात येईल आणि अशा पदावनतीच्या काळात शासकीय कर्मचाऱ्याला वेतनवाढी मिळतील किंवा मिळणार नाहीत याबाबत आणि असा कालावधी समाप्त झाल्यानंतर या पदावनतीच्या परिणामी त्याच्या भावी वेतनवाढी पुढे ढकलल्या जातील किंवा नाही याबाबतही निदेश दिले जातील ;

^१[(सहा) शासकीय कर्मचाऱ्यास शिक्षेच्या आदेशात विनिर्दिष्ट केलेल्या कालावधीसाठी तो ज्या वेतन समयश्रेणीमध्ये, श्रेणीमध्ये, पदावर किंवा सेवेमध्ये असेल त्यापेक्षा खालच्या वेतन समयश्रेणीमध्ये, श्रेणीमध्ये, पदावर किंवा सेवेमध्ये आणणे. ज्या वेतन समयश्रेणीतून, श्रेणीमधून, पदावरून किंवा सेवेतून शासकीय कर्मचाऱ्यास असे अवनत करण्यात आले असेल, त्या वेतन समयश्रेणीमधील, श्रेणीमधील, पदावरील किंवा सेवेतील बढतीस अशी अवनती अशा विनिर्दिष्ट कालावधीसाठी रोधक ठरेल. अशा आदेशांमध्ये तो कालावधी समाप्त झाल्यावर शासकीय कर्मचाऱ्यास पूर्वीच्या वेतन समयश्रेणीत, श्रेणीमध्ये, पदावर किंवा सेवेमध्ये परत आणण्यासंबंधीच्या पुढील अटींचा समावेश असावा :—

(अ) पदावनतीच्या विनिर्दिष्ट कालावधीच्या परिणामी भावी काळातील वेतनवाढी पुढे ढकलल्या जातील किंवा कसे व त्या कोणत्या मर्यादेपर्यंत, आणि,

(ब) शासकीय कर्मचाऱ्यास त्याच्या वेतन समयश्रेणीमध्ये, श्रेणीमध्ये, पदावर किंवा सेवेमध्ये मूळ सेवान्येष्टता मिळेल किंवा कसे.] ;

(सात) सक्तीची सेवानिवृत्ती ;

(आठ) सेवेतून काढून टाकणे, मात्र भावी काळात शासकीय नोकरी मिळण्याच्या दृष्टीने ही अनर्हता ठरणार नाही ;

(नऊ) सेवेतून बडतर्फ करणे, मात्र भावी काळात शासकीय नोकरी मिळण्याच्या दृष्टीने सर्वसाधारणपणे ही अनर्हता ठरेल ;

^१ शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. वशिअ. १२१३/प्र.क्र.४३/११, दिनांक १६ जुलै २०१६ अन्वये पोट-नियम (१) ऐवजी दाखल करण्यात आले. (यापूर्वी पोट-नियम (१) शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. सीडीआर. १०९७/प्र.क्र. ३२-९७/अकरा, दिनांक ५ फेब्रुवारी १९९८ अन्वये मूळ पोट-नियम (१) च्या ऐवजी दाखल करण्यात आला होता.)

^२ यापूर्वी शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. सीडीआर. १०९०/प्र.क्र. २०/१०/११, दिनांक १ सप्टेंबर २०१० अन्वये हा खंड, खंड (सहा) ऐवजी दाखल करण्यात आला होता.

१[परंतु, कोणतेही शासकीय काम करण्याबद्दल किंवा ते काम करण्यापासून परावृत्त करण्याबद्दल कायदेशीर परिश्रमिकाव्यतिरिक्त कोणत्याही व्यक्तीकडून लालूच किंवा बक्षिस म्हणून कोणतेही इनाम स्वीकारल्याचा आरोप सिद्ध झाला असेल, अशा प्रत्येक प्रकरणात, खंड (आठ) किंवा (नऊ) मध्ये नमूद केलेली शिक्षा देण्यात येईल :

परंतु, आणखी असे की, कोणत्याही अपवादात्मक प्रकरणात आणि लेखी नमूद करण्यात आलेल्या विशेष कारणांसाठी इतर कोणतीही शिक्षा देण्यात येईल.]

स्पष्टीकरण.—या नियमांच्या अर्थातर्गत पुढील गोष्टी या शिक्षा ठरणार नाहीत, त्या अशा—

(एक) शासकीय कर्मचारी ज्या सेवेत असेल ती सेवा किंवा तो धारण करीत असलेले पद ज्या नियमांद्वारे किंवा आदेशांद्वारे विनियमित केले जात असेल त्या नियमानुसार वा आदेशानुसार किंवा त्याच्या नियुक्तीच्या शर्तीनुसार कोणतीही विभागीय परीक्षा १[किंवा हिंदी आणि मराठी भाषा परीक्षा] उत्तीर्ण न झाल्याबद्दल वेतनवादी रोखून ठेवणे ;

(दोन) शासकीय कर्मचारी दक्षतारोध पार करण्यास अयोग्य असल्याच्या कारणास्तव वेतन समयश्रेणीतील दक्षतारोधावर त्याची वेतनवाढ थांबवणे ;

(तीन) शासकीय कर्मचाऱ्याच्या प्रकरणाचा विचार केल्यानंतर त्यास, तो त्याच्या वर्तणुकीशी संबंधित नसणाऱ्या प्रशासकीय बाबींच्या आधारे ज्या सेवेत, श्रेणीत किंवा पदावर बढती मिळण्यास पात्र ठरला असता त्या सेवेत, श्रेणीत किंवा पदावर मग ती बढती कायम किंवा स्थानापन्न असो, बढती न देणे ;

(चार) उच्च सेवेत, श्रेणीत किंवा पदावर स्थानापन्न या नात्याने काम करणाऱ्या शासकीय कर्मचाऱ्याला, तो अशा उच्च सेवेत, श्रेणीत किंवा पदावर काम करण्यास अयोग्य आहे या कारणावरून किंवा त्याच्या वर्तणुकीशी संबंधित नसणाऱ्या कोणत्याही प्रशासकीय कारणावरून निम्न सेवेत, श्रेणीत किंवा पदावर पदावनत करणे ;

(पाच) अन्य कोणत्याही सेवेत, श्रेणीत किंवा पदावर परिवीक्षाधीन नियुक्त केलेल्या शासकीय कर्मचाऱ्याला त्याच्या नियुक्तीच्या अटीनुसार किंवा अशा परिवीक्षेचे नियंत्रण करणारे नियम व आदेश यानुसार परिवीक्षा काळामध्ये किंवा परिवीक्षा काळाच्या अखेरीस त्याच्या कायम सेवेत, श्रेणीत किंवा पदावर पदावनत करणे ;

(सहा) भारतातील कोणत्याही शासनाकडून किंवा त्याच्या नियंत्रणाखालील कोणत्याही प्राधिकरणाकडून ज्याच्या सेवा उसन्या घेण्यात आल्या होत्या त्या शासनाकडे किंवा प्राधिकरणाकडे त्या शासकीय कर्मचाऱ्याच्या सेवा सुपूर्द करून अन्य कर्मचाऱ्याच्या सेवा उपलब्ध करून घेणे ;

१ शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. सीडीआर. ११८८/१५८२/सीआर-३८-८८/XI, दिनांक १२ ऑक्टोबर १९९० अन्वये यापूर्वी जादा दाखल करण्यात आले होते.

२ शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. सीडीआर. ११८७/२४६/५/अकरा, दिनांक ४ फेब्रुवारी १९८७ अन्वये यापूर्वी समाविष्ट करण्यात आले होते.

(सात) शासकीय कर्मचाऱ्यांच्या नियतसेवावधी किंवा सेवानिवृत्ती या संबंधीच्या तरतुदीनुसार त्याला सक्तीने सेवानिवृत्त करणे ;

(आठ) (अ) परिवीक्षाधीन नियुक्ती केलेल्या शासकीय कर्मचाऱ्याची सेवा, त्याच्या परिवीक्षा काळामध्ये किंवा त्याच्या अखेरीस, त्याच्या नियुक्तीच्या अटीनुसार किंवा अशा परिवीक्षेचे नियंत्रण करणारे नियम व आदेश यांनुसार समाप्त करणे ; किंवा

(ब) अस्थायी शासकीय कर्मचाऱ्याची सेवा, त्याच्या वर्तणुकीशी संबंधित नसलेल्या कारणावरून समाप्त करणे ; किंवा

(क) करारानुसार नियुक्त केलेल्या शासकीय कर्मचाऱ्याची सेवा, अशा कराराच्या अटीनुसार समाप्त करणे ;

(नऊ) महाराष्ट्र नागरी सेवा (वर्तणूक) नियम, १९७९ च्या नियम २२अ च्या अर्थातर्गत लैंगिक छळवणुकीसंदर्भात नियम ८ च्या पोट-नियम (२) खालील परंतुकान्वये शासकीय विभागात स्थापन केलेल्या तक्रार निवारण समितीच्या शिफारशीनुसार द्यावयाची कोणतीही भरपाई.]

(२) ज्या बाबतीत पोट-नियम (१) च्या बाब (पाच) किंवा (सहा) मध्ये उल्लेखिलेली शिक्षा शासकीय कर्मचाऱ्याला करण्यात येते अशा बाबतीत अशी शिक्षा करणारा प्राधिकारी ज्या कालावधीसाठी कर्मचाऱ्यास पदावनत करण्यात आले असेल तो कालावधी पूर्ण होण्यापूर्वी कर्मचाऱ्याने रजेवर व्यतीत केलेला कोणताही मध्यंतरीचा कालावधी त्या पदावनतीच्या कालावधीमध्ये धरला जाणार नाही असे त्या शिक्षेच्या आदेशामध्ये स्पष्ट करील.

६. शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी.— (१) राज्यपाल कोणत्याही शासकीय कर्मचाऱ्याला नियम ५ मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या शिक्षापैकी कोणतीही शिक्षा करू शकतील.

(२) पोट-नियम (१) च्या तरतुदींना बाधा न आणता, नियुक्ती प्राधिकारी ज्यांची नियुक्ती करण्याचा त्यांना अधिकार आहे व जे त्यांच्या नियंत्रणाखाली आहेत अशा 'गट-क' व 'गट-ड' च्या सेवेतील कर्मचाऱ्यांना नियम ५ मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या शिक्षापैकी कोणतीही शिक्षा करू शकतील :

परंतु, कार्यालय प्रमुख, त्यांच्या संबंधित प्रशासकीय नियंत्रणाखालील 'गट-क' व 'गट-ड' च्या शासकीय कर्मचाऱ्यांना किरकोळ शिक्षा करण्यासंबंधीच्या अधिकारांचा वापर करतील :

परंतु, आणखी असे की, विभाग प्रमुख व प्रादेशिक विभाग प्रमुख, त्यांच्या संबंधित प्रशासकीय नियंत्रणाखालील राज्य सेवा 'गट-ब' च्या शासकीय कर्मचाऱ्यांच्या संबंधातच, किरकोळ शिक्षा करण्यासंबंधीच्या अधिकारांचा वापर करतील ;

^१ शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. सीडीआर. १००८/प्र.क्र. १७/०८/अकरा, दिनांक १८ जुलै २००८ अन्वये "वर्ग तीन" ऐवजी दाखल करण्यात आले.

^२ वरील अधिसूचनेन्वये "वर्ग चार" ऐवजी दाखल करण्यात आले.

^३ वरील अधिसूचनेन्वये "वर्ग दोन" ऐवजी दाखल करण्यात आले.

परंतु असेही की, विभाग प्रमुख त्यांच्या संबंधित प्रशासकीय नियंत्रणाखालील राज्यसेवा [गट-अ] च्या, जे रुपये १०,६५०-१५,८५० या असुधारित वेतनश्रेणीमध्ये वेतन घेत होते त्यांना वगळून, ज्या शासकीय कर्मचा-यांचे ग्रेड वेतन रुपये ६,६०० किंवा त्यापेक्षा कमी आहे अशाच शासकीय कर्मचा-यांच्या संबंधात किरकोळ शिक्षा करण्याच्या अधिकारांचा वापर करतील.]

३[(३) पोट-नियम (१) च्या तरतुदींना बाधा न आणता सर्व विभागीय आयुक्त, महाराष्ट्र रोजगार हमी अधिनियम, १९७७ (१९७८ चा महाराष्ट्र अधिनियम, वीस) खालील रोजगार हमी योजना अंमलात आणताना, राज्यसेवा [गट-अ] च्या, जे रुपये १०,६५०-१५,८५० या असुधारित वेतनश्रेणीमध्ये वेतन घेत होते त्यांना वगळून, ज्या शासकीय कर्मचा-यांचे ग्रेड वेतन रुपये ६,६०० किंवा त्यापेक्षा कमी आहे अशाच शासकीय कर्मचा-यांच्या आणि राज्यसेवा [गट-ब] च्या कर्मचा-यांच्या संबंधात केवळ किरकोळ शिक्षा करण्याच्या अधिकारांचा वापर करतील आणि उक्त योजनेखाली काम करणा-या [गट-क] व [गट-ड] च्या सदस्यांच्या संबंधात नियम ५ मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या शिक्षापैकी कोणतीही शिक्षा करण्याच्या अधिकारांचासुद्धा वापर करतील.]

७. कार्यवाही सुरू करणारा प्राधिकारी.—(१) राज्यपाल किंवा त्यांनी सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे अधिकार प्रदान केलेला अन्य कोणताही प्राधिकारी यास—

(अ) कोणत्याही शासकीय कर्मचा-याविरुद्ध शिस्तभंगविषयक कार्यवाही सुरू करता येईल ;

(ब) या नियमान्वये शासकीय कर्मचा-याला नियम ५ मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या शिक्षापैकी कोणतीही शिक्षा देण्यास जो शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी सक्षम असेल, त्या शिस्तभंगविषयक प्राधिका-यास अशा कोणत्याही शासकीय कर्मचा-याविरुद्ध शिस्तभंगाची कार्यवाही सुरू करण्याचा निदेश देता येईल.

३[(क) शिस्तभंगविषयक प्राधिका-याने नियम ८ च्या पोट-नियम (२) अन्वये नियुक्त केलेल्या चौकशी प्राधिका-याकडील प्रलंबित चौकशी प्रकरण, वेळेवर पूर्ण करणे आवश्यक आहे ह्याबाबत त्याचे समाधान झाले असेल, तर असे प्रलंबित चौकशी प्रकरण, इतर कोणत्याही चौकशी प्राधिका-याकडे हस्तांतरित करण्याचे निदेश देऊ शकेल].

(२) या नियमान्वये नियम ५ मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या शिक्षापैकी कोणतीही शिक्षा करण्यास सक्षम असणा-या शिस्तभंगविषयक प्राधिका-यास ज्या शासकीय कर्मचा-याला नियम ५ मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या शिक्षापैकी कोणतीही शिक्षा करण्यास शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी सक्षम असेल अशा कर्मचा-याविरुद्ध शिस्तभंगाची कार्यवाही सुरू करता येईल.

^१ शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. वशिअ. १२१३/प्र.क्र. ४३/११, दिनांक १६ जुलै २०१६ अन्वये परंतुकाऐवजी दाखल करण्यात आले. (शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. सीडीआर. ११८५/२७७७/३/११, दिनांक १७ एप्रिल १९८६ अन्वये परंतुक्त जादा दाखल करण्यात आले आणि त्यानंतर शा.अ., सा.प्र.वि. क्र. सीडीआर. ११८९/१२५८/२०/११, दिनांक १८ ऑक्टोबर १९८९ व शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. सीडीआर-२००१/७७३/प्र.क्र. १३/०१/११, दिनांक २९ ऑक्टोबर २००४ अन्वये सुधारण्यात आले.)

^३ शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. सीडीआर. १००८/प्र.क्र. १७/०८/११, दिनांक १८ जुलै २००८ अन्वये "वर्ग एक" ऐवजी दाखल करण्यात आले.

^३ शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. वशिअ. १२१३/प्र.क्र. ४३/११, दिनांक १६ जुलै २०१६ अन्वये पोट-नियम (३) ऐवजी दाखल करण्यात आले. (पोट-नियम (३) शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. सीडीआर. ११८७/१३५१/२७-११, दिनांक १८ जून १९८७ अन्वये समाविष्ट करण्यात आला आणि त्यानंतर शा.अ., सा.प्र.वि. क्र. सीडीआर. ११८९/१२५८/२०/११, दिनांक १८ ऑक्टोबर १९८९ व शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. सीडीआर-२००१/७७३/प्र.क्र. १३/०१/११, दिनांक २९ ऑक्टोबर २००४ अन्वये सुधारण्यात आला.)

^४ शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. सीडीआर. १००८/प्र.क्र. १७/०८/११, दिनांक १८ जुलै २००८ अन्वये "वर्ग दोन" ऐवजी दाखल करण्यात आले.

^५ वरील अधिसूचनेन्वये "वर्ग तीन" ऐवजी दाखल करण्यात आले.

^६ वरील अधिसूचनेन्वये "वर्ग चार" ऐवजी दाखल करण्यात आले.

^७ शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. सीडीआर. १०९७/प्र.क्र. १०/१७/अकरा, दिनांक ६ फेब्रुवारी १९९८ अन्वये जादा दाखल करण्यात आले.

भाग चार—शिक्षा करण्याबाबतची कार्यपद्धती

८. **जबर शिक्षा करण्याबाबतची कार्यपद्धती.**—(१) शक्य असेल तेथवर, या नियमामध्ये आणि नियम ९ मध्ये तरतूद केलेल्या पद्धतीने चौकशी केल्याशिवाय, किंवा ज्याबाबतीत अशी चौकशी लोकसेवक (चौकशी) अधिनियम, १८५० (१८५० च्या ३७) अन्वये केली जाते, त्याबाबतीत त्या अधिनियमामध्ये तरतूद केलेल्या पद्धतीने चौकशी केल्याशिवाय, कोणतीही जबर शिक्षा ठोठावणारा आदेश काढण्यात येणार नाही.

(२) शासकीय कर्मचाऱ्याविरुद्ध केलेल्या, गैरवर्तणूक किंवा गैरवर्तनाच्या कोणत्याही आरोपाच्या खरेपणाची चौकशी करण्यास पुरेसा आधार आहे असे जेव्हा शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्याचे मत असेल तेव्हा त्या आरोपाचा खरेपणा पडताळण्यासाठी तो प्राधिकारी स्वतः चौकशी करू शकेल किंवा तसे करण्यासाठी यथास्थिती, या नियमान्वये किंवा लोकसेवक (चौकशी) अधिनियम, १८५० च्या तरतुदींन्वये एखाद्या प्राधिकाऱ्याची नियुक्ती करू शकेल.

[परंतु, महाराष्ट्र नागरी सेवा (वर्तणूक) नियम, १९७९ याच्या नियम २२अ च्या अर्थातर्गत लैंगिक छळवादाची तक्रार असेल तर, अशा तक्रारीची चौकशी करण्यासाठी प्रत्येक विभागात किंवा कार्यालयात गठित करण्यात आलेली तक्रार निवारण समिती ; या नियमांच्या प्रयोजनासाठी शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्याने नियुक्त केलेले चौकशी प्राधिकरण असल्याचे मानण्यात येईल आणि जर लैंगिक छळवादाच्या तक्रारीची चौकशी करण्यासाठी, तक्रार निवारण समितीकरिता स्वतंत्र कार्यपद्धती विहित केली नसेल तर, तक्रार निवारण समिती, या नियमांमध्ये घालून दिलेल्या कार्यपद्धतीनुसार, व्यवहार्य असेल तेथवर ; स्वतः चौकशी करील.]

स्पष्टीकरण.—शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी या नियमान्वये स्वतः चौकशी करित असेल त्याबाबतीत, संदर्भानुसार अन्यथा आवश्यक नसेल तर, या नियमामध्ये चौकशी प्राधिकाऱ्याचा केलेला कोणताही उल्लेख, हा शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्याचा उल्लेख आहे असा त्याचा अर्थ लावण्यात येईल.

(३) या नियमान्वये शासकीय कर्मचाऱ्याविरुद्ध चौकशी करण्याचे प्रस्तावित केले असेल त्या प्रकरणी शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी स्वतः पुढील गोष्टींचा मसुदा तयार करील किंवा करवून घेईल :—

(एक) गैरवर्तणूकीच्या किंवा गैरवर्तनाच्या आरोपांचा सारांश तयार करून दोषारोपाच्या बाबी निश्चित व सुस्पष्ट स्वरूपात मांडणे ;

(दोन) दोषारोपाच्या प्रत्येक बाबीच्या पुष्ट्यर्थ गैरवर्तणूक किंवा गैरवर्तन यासंबंधीच्या आरोपांचे विवरणपत्र तयार करणे, त्यात—

(अ) शासकीय कर्मचाऱ्याने दिलेली कोणतीही कबुली किंवा कबुलीजबाब यासह वस्तुस्थितीनिदर्शक बाबींचे विवरण आणि,

१ शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. सीडीआर. १००८/प्र.क्र. ४५/०८/११, दिनांक १ एप्रिल २०१० अन्वये जादा दाखल करण्यात आले.

(ब) ज्यांच्या आधारे दोषारोपाच्या बाबी सिद्ध करावयाचे योजिले असेल त्या कागदपत्रांची यादी आणि ज्यांनी साक्षी दिल्या असतील त्या साक्षीदारांची यादी, या गोष्टी समाविष्ट असतील.

(४) शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी, शासकीय कर्मचाऱ्याकडे त्याच्यावरील दोषारोपाच्या बाबींची प्रत, गैरवर्तणुकीच्या किंवा गैरवर्तनाच्या आरोपांचे विवरणपत्र आणि ज्यांच्या आधारे दोषारोपाची प्रत्येक बाब सिद्ध करावयाचे योजिले असेल त्या कागदपत्रांची यादी व साक्षीदारांची यादी देईल किंवा देण्याची व्यवस्था करील आणि एका लेखी नोटीशीद्वारे व त्या नोटीशीत विनिर्दिष्ट करण्यात येईल त्या कालावधीत शासकीय कर्मचाऱ्याने आपले बचावाचे लेखी निवेदन आणि व्यक्तिशः निवेदन जबाब समक्ष सादर करण्याची त्याची इच्छा आहे किंवा कसे हे नमूद करावे असे त्यास फर्मावील.

(५) (अ) बचावाचे लेखी निवेदन मिळाल्यावर शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी, दोषारोपाच्या ज्या बाबी कबूल केलेल्या नसतील अशा बाबींची जातीने चौकशी करील किंवा त्या प्रयोजनासाठी चौकशी प्राधिकाऱ्याची नियुक्ती करण्याची गरज आहे असे त्यास वाटल्यास तो, पोट-नियम (२) अन्वये अशी नियुक्ती करू शकेल आणि ज्या बाबतीत शासकीय कर्मचाऱ्याने आपल्या बचावाच्या लेखी निवेदनात दोषारोपाच्या सर्व बाबींची कबुली दिली असेल त्या बाबतीत शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी, त्याला योग्य वाटेल तो पुरावा ग्राह्य मानून प्रत्येक दोषारोपावरील आपले निष्कर्ष नमूद करून ठेवील आणि या नियमांच्या नियम ९ मध्ये निर्धारित केलेल्या पद्धतीने कार्यवाही करील.

(ब) शासकीय कर्मचाऱ्याने बचावाचे कोणतेही लेखी निवेदन सादर केलेले नसेल तर, शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्यास स्वतः दोषारोपाची चौकशी करता येईल किंवा त्या प्रयोजनासाठी चौकशी प्राधिकाऱ्याची नियुक्ती करणे आवश्यक आहे असे त्यास वाटल्यास, या नियमांच्या पोट-नियम (२) अन्वये त्याला तशी नियुक्ती करता येईल.

(क) ज्या बाबतीत शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्याने चौकशी प्राधिकाऱ्याची नियुक्ती केली असेल त्याबाबतीत, शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी आदेश काढून, दोषारोपाच्या बाबींच्या पुष्ट्यर्थ चौकशी प्राधिकाऱ्यापुढे प्रकरण सादर करण्यासाठी "सादरकर्ता अधिकारी" म्हणून शासकीय कर्मचारी किंवा विधीव्यवसायी यांची नेमणूक करू शकेल.

(६) शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी हा ज्या बाबतीत चौकशी प्राधिकारी नसेल त्याबाबतीत तो पुढील गोष्टी चौकशी प्राधिकाऱ्याकडे अग्रेषित करील :-

(एक) दोषारोपाच्या प्रत्येक बाबीची प्रत आणि गैरवर्तणुकीच्या किंवा गैरवर्तनाच्या आरोपांचे विवरणपत्र,

(दोन) शासकीय कर्मचाऱ्याने बचावाचे कोणतेही लेखी निवेदन सादर केले असल्यास त्याची प्रत,

(तीन) या नियमांच्या पोट-नियम (३) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या साक्षीदारांनी कोणतीही निवेदने केलेली असल्यास त्यांच्या प्रती,

(चार) शासकीय कर्मचाऱ्याला पोट-नियम (३) मध्ये निर्दिष्ट केलेली कागदपत्रे देण्यात आली असल्याचे सिद्ध करणारा पुरावा, आणि

(पाच) सादरकर्ता अधिकाऱ्याच्या नियुक्ती आदेशाची प्रत.

‘[७) चौकशी प्राधिकाऱ्याला दोषारोपाच्या सर्व बाबी व गैरवर्तणुकीच्या किंवा गैरवर्तनाच्या आरोपांचे विवरणपत्र मिळाल्याच्या तारखेपासून, शासकीय कर्मचारी याने, कार्यालयीन कामकाजाच्या दहा दिवसांच्या आत, याबाबतीत चौकशी प्राधिकाऱ्याने लेखी नोटिशीद्वारे विनिर्दिष्ट केले असेल त्या दिवशी व त्या वेळी किंवा चौकशी प्राधिकारी मुभा देईल अशा आणखी दहा दिवसांहून अधिक नसेल इतक्या पुढील कालावधीत स्वतः चौकशी प्राधिकाऱ्यासमोर हजर झाले पाहिजे.]

‘[८) (अ) शासकीय कर्मचारी आपल्या वतीने प्रकरण सादर करण्यास, त्याच्या मुख्यालयातील किंवा ज्या ठिकाणी चौकशी घेण्यात येईल त्या ठिकाणच्या कोणत्याही कार्यालयातील इतर कोणत्याही शासकीय कर्मचाऱ्याची मदत घेऊ शकेल. परंतु, या प्रयोजनासाठी, शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्याने नियुक्त केलेला सादरकर्ता अधिकारी हा विधी व्यवसायी असल्याखेरीज किंवा प्रकरणाची परिस्थिती लक्षात घेऊन शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्याने तशी संमती दिली असल्याखेरीज अन्यथा विधी व्यवसायीची मदत घेऊ शकणार नाही :

परंतु, प्रकरणाची परिस्थिती लक्षात घेऊन, आणि लेखी कारणे नमूद करून, चौकशी प्राधिकाऱ्याने तशी संमती दिली तर, शासकीय कर्मचाऱ्याला, इतर कोणत्याही ठिकाणच्या इतर कोणत्याही शासकीय कर्मचाऱ्याची मदत घेता येईल.

टीप.—शासकीय कर्मचाऱ्याला, ज्याच्याकडे याआधीच हाती घेतलेली तीन शिस्तभंगाची प्रकरणे प्रलंबित असतील, अशा इतर कोणत्याही शासकीय कर्मचाऱ्याची मदत घेता येणार नाही.

(ब) ‘[शासकीय कर्मचाऱ्याला, शासनाने याबाबतीत सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे, वेळोवेळी, विनिर्दिष्ट केलेल्या अशा शर्तीना अधीन राहून, त्याच्या वतीने प्रकरण सादर करण्यास सेवानिवृत्त शासकीय कर्मचाऱ्याची देखील मदत घेता येईल.]’

(९) ज्याने आपल्या बचावाच्या लेखी निवेदनात दोषारोपाच्या एकाही बाबीसंबंधी कबुली दिली नसेल, किंवा बचावाचे कोणतेही लेखी निवेदन सादर केलेले नसेल असा शासकीय कर्मचारी चौकशी प्राधिकाऱ्यापुढे हजर होईल तेव्हा चौकशी प्राधिकारी त्या कर्मचाऱ्याला तो दोषी आहे किंवा कसे अथवा त्याला कोणत्याही स्वरूपाचा बचाव करावयाचा आहे काय असे विचारिल आणि जर दोषारोपाच्या कोणत्याही बाबीसंबंधात तो आपला गुन्हा कबूल करील तर चौकशी प्राधिकारी त्याचा युक्तीवाद नमूद करून ठेवील, त्या अभिलेखावर सही करील व त्यावर त्या शासकीय कर्मचाऱ्याची सही घेईल.

^१ शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. सीडीआर. १००८/प्र.क्र. ४५/०८/११, दिनांक १ एप्रिल २०१० अन्वये पोट-नियम (७) ऐवजी दाखल करण्यात आले.

^२ वरील अधिसूचनेन्वये पोट-नियम (८) ऐवजी दाखल करण्यात आले.

^३ शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. वशिअ. १२१६/प्र.क्र. ८२ (भाग-२)/११, दिनांक १ ऑक्टोबर २०१६ अन्वये खंड (ब) मधील मजकुराऐवजी समाविष्ट करण्यात आले.

(१०) शासकीय कर्मचाऱ्याने ज्या दोषारोपाच्या बाबींची कबुली दिली असेल त्यासंबंधात चौकशी प्राधिकारी, त्या आरोपाच्या सिद्धतेबाबतचे आपले निष्कर्ष विवरणासह परत पाठवील.

(११) शासकीय कर्मचारी विनिर्दिष्ट कालावधीमध्ये चौकशी प्राधिकाऱ्यासमोर उपस्थित राहण्यात कसूर करित असेल किंवा आपली बाजू मांडण्याचे नाकारित असेल किंवा बाजू मांडत असेल तर, चौकशी प्राधिकारी, सादरकर्ता अधिकाऱ्यास त्याने ज्यांच्या आधारे शासकीय कर्मचाऱ्यावरील दोषारोप सिद्ध करावयाचे ठरविले असेल तो पुरावा सादर करण्यास भाग पाडेल आणि शासकीय कर्मचारी आपल्या बचावाची तयारी करण्यासाठी पुढील गोष्टी करू शकेल, अशा आदेशाची नोंद केल्यानंतर तीस दिवसांपेक्षा अधिक नसलेल्या नंतरच्या तारखेपर्यंत प्रकरण स्थगित ठेवील :-

(एक) आदेशाच्या तारखेपासून पाच दिवसांच्या आत किंवा चौकशी प्राधिकारी मुभा देईल अशा, पाच दिवसांपेक्षा अधिक नसलेल्या आणखी कालावधीमध्ये या नियमाच्या पोट-नियम (३) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या यादीमधील कागदपत्रांची तपासणी करणे,

(दोन) त्याच्या वतीने तपासणी करण्यात यावयाच्या साक्षीदारांची यादी सादर करणे ;

(तीन) जी कागदपत्रे शासनाच्या ताब्यात आहेत परंतु या नियमाच्या पोट-नियम (३) मध्ये दर्शविलेल्या यादीमध्ये ज्या कागदपत्रांचा समावेश झालेला नाही, अशा कागदपत्रांचा शोध घेणे, किंवा ती सादर करणे यासाठी आदेशापासून १० दिवसांच्या आत किंवा चौकशी प्राधिकारी मुभा देईल अशा १० दिवसांपेक्षा अधिक नसलेल्या नंतरच्या कालावधीमध्ये कागदपत्रांची संबद्धता नमूद करून नोटीस देणे.

(१२) या नियमाच्या पोट-नियम (३) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या यादीत नमूद केलेल्या साक्षीदारांच्या निवेदनाच्या प्रती पुरविण्याबाबत शासकीय कर्मचाऱ्याने तोंडी किंवा लेखी विनंती केली असेल अशा बाबतीत चौकशी प्राधिकारी शक्य तितक्या लवकर आणि कोणत्याही परिस्थितीत शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्याच्या वतीने साक्षीदारांची तपासणी सुरू होण्यापूर्वी तीन दिवसांपेक्षा उशीराचा नसेल अशा कालावधीमध्ये त्याला अशा प्रती पुरवील.

(१३) ज्या बाबतीत चौकशी प्राधिकाऱ्यास कागदपत्रांचा शोध घेणे किंवा ती सादर करणे या संबंधीची नोटीस शासकीय कर्मचाऱ्याकडून मिळेल त्या बाबतीत तो प्राधिकारी, उक्त कागदपत्रे ज्याच्या ताब्यात किंवा कब्जात असतील त्या प्राधिकाऱ्याकडे ती नोटीस किंवा तिच्या प्रती पाठवील व त्यासह एक मागणीपत्र पाठवून, त्या मागणीपत्रात विनिर्दिष्ट केलेल्या तारखेस अशी कागदपत्रे सादर करण्याबाबत कळवील :

परंतु, चौकशी प्राधिकारी, त्याच्या मते प्रकरणाशी संबंधित नसतील अशा कागदपत्रांची मागणी करण्यास नकार देऊ शकेल, त्याची कारणे मात्र त्याला लेखी नमूद करावी लागतील.

(१४) पोट-नियम (१३) मध्ये निर्दिष्ट केलेले मागणीपत्र मिळाल्यावर असे, मागणी करण्यात आलेले कागदपत्र ज्याच्या ताब्यात आणि कब्जात असतील असा प्रत्येक प्राधिकारी त्याच्या ताब्यातील किंवा कब्जातील मागणी केलेली कागदपत्रे चौकशी प्राधिकाऱ्यापुढे सादर करील :

परंतु, मागणी केलेली कागदपत्रे ज्याच्या ताब्यात किंवा कब्जात असतील त्या प्राधिकाऱ्याची जर खात्री पटली असेल की, अशी सर्व किंवा कोणतीही कागदपत्रे सादर करणे हे सार्वजनिक हितास किंवा राज्याच्या सुरक्षिततेस बाधक ठरेल तर तो तशी कारणे नमूद करील व चौकशी प्राधिकाऱ्यास तसे कळवील, आणि असे कळविण्यात आल्यावर चौकशी प्राधिकारी, शासकीय कर्मचाऱ्याला ती माहिती कळवील व अशी कागदपत्रे शोधून सादर करण्याबाबत त्याने केलेली मागणी रद्द करेल.

(१५) चौकशी प्राधिकाऱ्याकडून चौकशी सुरू करण्याविषयी निश्चित करण्यात आलेल्या तारखेस चौकशीस प्रारंभ करण्यात येईल आणि त्यानंतर त्या प्राधिकाऱ्याकडून वेळोवेळी निश्चित करण्यात येईल किंवा येतील अशा तारखेस किंवा तारखांना ती पुढे चालू ठेवण्यात येईल.

(१६) चौकशीसाठी निश्चित केलेल्या तारखेला ज्या पुराव्याच्या आधारे दोषारोप सिद्ध करावयाचे प्रस्तावित केले असेल तो मौखिक व कागदपत्री पुरावा शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्याकडून किंवा त्याच्यावतीने सादर करण्यात येईल. साक्षीदारांची तपासणी सादरकर्ता अधिकाऱ्याकडून किंवा त्याच्यावतीने करण्यात येईल आणि साक्षीदारांची उलट तपासणी शासकीय कर्मचाऱ्याकडून किंवा त्याच्यावतीने करता येईल. साक्षीदाराची ज्या मुद्द्यावर उलटतपासणी करण्यात आली असेल त्यापैकी कोणत्याही मुद्द्याची फेरतपासणी करण्याचा सादरकर्ता अधिकाऱ्यास हक्क असेल, परंतु चौकशी प्राधिकाऱ्याच्या परवानगीशिवाय कोणत्याही नवीन बाबीसंबंधात साक्षीदारांची फेरतपासणी करण्याचा हक्क त्याला असणार नाही. चौकशी प्राधिकाऱ्यासुद्धा त्याला योग्य वाटेल असे प्रश्न साक्षीदारांना विचारता येतील.

(१७) प्रकरण बंद करण्यापूर्वी शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्याच्यावतीने आवश्यकता भासत असेल तर, चौकशी प्राधिकाऱ्या, आपल्या स्वेच्छाधिकारे शासकीय कर्मचाऱ्याला दिलेल्या यादीमध्ये समाविष्ट न करण्यात आलेला पुरावा सादर करण्यास सादरकर्ता अधिकाऱ्याला परवानगी देऊ शकेल किंवा स्वतःहून नवीन पुरावा मागवू शकेल किंवा एखाद्या साक्षीदाराला पुन्हा बोलावून त्याची फेरतपासणी करू शकेल आणि अशा बाबतीत शासकीय कर्मचाऱ्याने मागणी केल्यास त्याला नवीन पुराव्याच्या यादीची प्रत मिळण्याचा आणि असा नवीन पुरावा सादर करण्यापूर्वी तीन पूर्ण दिवसांकरिता चौकशी तहकूब करून मिळण्याचा हक्क असेल. यात, चौकशी तहकूब केल्याचा दिवस आणि ज्या दिवसापर्यंत चौकशी तहकूब केली तो दिवस, धरण्यात येणार नाही. चौकशी प्राधिकाऱ्या, शासकीय कर्मचाऱ्याला अशी कागदपत्रे, त्यांची अभिलेख्यात नोंद करण्यापूर्वी तपासण्याची संधी देईल. चौकशी प्राधिकाऱ्याच्या मते, असा पुरावा सादर करणे न्यायहिताच्या दृष्टीने आवश्यक असेल तर तो शासकीय कर्मचाऱ्याला नवीन पुरावा सादर करण्यासही अनुमती देऊ शकेल :

परंतु, मुळात सादर करण्यात आलेल्या पुराव्यात अंगभूत उणीव किंवा दोष असल्याखेरीज त्या पुराव्यातील कोणतीही तफावत भरून काढण्यासाठी कोणताही नवीन पुरावा सादर करण्यास परवानगी दिली जाणार नाही किंवा कोणताही नवीन पुरावा मागविला जाणार नाही किंवा कोणत्याही साक्षीदाराला पुन्हा बोलावण्यात येणार नाही.

(१८) शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्याची बाजू मांडून झाल्यानंतर शासकीय कर्मचाऱ्याला, त्याला योग्य वाटेल त्याप्रमाणे, आपला बचाव तोंडी किंवा लेखी नमूद करण्यास फर्माविण्यात येईल. त्याने तोंडी बचाव

दिला असेल तर त्याची अभिलेखात नोंद करण्यात येईल आणि शासकीय कर्मचाऱ्यास त्यावर सही करण्यास सांगण्यात येईल. दोन्हीपैकी कोणत्याही बाबतीत, बचावाच्या निवेदनाची प्रत, कोणताही सादरकर्ता अधिकारी नियुक्त केला असेल तर, त्याला दिली जाईल.

(१९) त्यानंतर शासकीय कर्मचाऱ्याच्या वतीने पुरावा सादर करण्यात येईल. शासकीय कर्मचाऱ्यास स्वतःच्या वतीने स्वतःची तपासणी स्वतःच करावी असे वाटत असेल तर, तो तसे करू शकेल. त्यानंतर शासकीय कर्मचाऱ्याने सादर केलेल्या साक्षीदारांची तपासणी केली जाईल आणि उलटतपासणी, फेरतपासणी किंवा तपासणी चौकशी प्राधिकाऱ्याकडून केली जाईल. ही तपासणी शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्याच्या वतीने साक्ष देणाऱ्या साक्षीदारांना लागू असणाऱ्या तरतुदीनुसार केली जाईल.

(२०) चौकशी प्राधिकारी शासकीय कर्मचाऱ्याने त्याचे प्रकरण पूर्ण केल्यानंतर आणि शासकीय कर्मचाऱ्याने स्वतः तपासणी केली नसेल तर, सर्वसाधारणपणे पुराव्यामध्ये शासकीय कर्मचाऱ्याविरुद्ध दिसून येणाऱ्या कोणत्याही परिस्थितीचे स्पष्टीकरण करणे त्याला शक्य व्हावे म्हणून त्या परिस्थितीबाबत प्रश्न विचारू शकेल.

(२१) पुरावा सादर करण्याचे काम पूर्ण झाल्यानंतर चौकशी प्राधिकारी, कोणत्याही सादरकर्ता अधिकाऱ्याची नियुक्ती झाली असल्यास त्या अधिकाऱ्याचे व शासकीय कर्मचाऱ्याचे म्हणणे ऐकून घेईल, किंवा त्यांना आपापल्या संबंधित प्रकरणांची लेखी टाचणे सादर करण्याची इच्छा असेल तर त्यांना तसे करण्यास परवानगी देऊ शकेल.

(२२) ज्या शासकीय कर्मचाऱ्याला दोषारोपाच्या बाबींची प्रत देण्यात आली आहे, त्याने बचावाचे लेखी निवेदन सादर करण्यासाठी विनिर्दिष्ट केलेल्या तारखेला किंवा त्यापूर्वी असे निवेदन सादर केले नसेल किंवा तो चौकशी प्राधिकाऱ्यापुढे जातीने उपस्थित झाला नसेल किंवा अन्यथा या नियमाच्या तरतुदींचे अनुपालन करण्यात त्याने कसूर केली असेल किंवा तसे करण्यास नकार दिला असेल तर, चौकशी प्राधिकारी एकतर्फी चौकशी करू शकेल.

(२३) (अ) ज्याबाबतीत कोणतीही किरकोळ शिक्षा करण्यास सक्षम असणाऱ्या परंतु कोणतीही जबर शिक्षा करण्यास सक्षम नसणाऱ्या शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्याने आरोपाच्या कोणत्याही बाबींची स्वतः चौकशी केलेली असेल किंवा करवून घेतलेली असेल आणि त्याचा स्वतःचा निष्कर्ष किंवा त्याने नियुक्त केलेल्या कोणत्याही चौकशी प्राधिकाऱ्याने दिलेल्या कोणत्याही निष्कर्षावरील स्वतःचा निर्णय विचारात घेतल्यानंतर शासकीय कर्मचाऱ्याला कोणतीही जबर शिक्षा केली पाहिजे असे त्याचे मत झाले असेल त्याबाबतीत तो प्राधिकारी अशी जबर शिक्षा करण्यास सक्षम असणाऱ्या शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्याकडे चौकशीचा अभिलेख पाठवील.

(ब) ज्या शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्याकडे अशा प्रकारे अभिलेख अर्गेषित करण्यात आला आहे, तो प्राधिकारी अभिलेखाद्वारे मिळालेल्या पुराव्यावर कार्यवाही करू शकेल, किंवा त्याच्या मते न्यायहिताच्या दृष्टीने कोणत्याही साक्षीदाराची अधिक तपासणी करणे आवश्यक असेल तर त्या साक्षीदाराला पुन्हा बोलावून त्याची तपासणी, उलटतपासणी व फेरतपासणी करू शकेल, आणि या नियमानुसार त्याला योग्य वाटेल अशी शिक्षा शासकीय कर्मचाऱ्याला करू शकेल :

परंतु, कोणत्याही साक्षीदारांना पुन्हा बोलावले असेल तर, त्याची शासकीय कर्मचाऱ्याकडून किंवा त्याच्यावतीने उलटतपासणी करता येईल.

(२४) ज्या ज्या वेळी, कोणताही चौकशी प्राधिकारी एखाद्या चौकशीतील कर्मचाऱ्याचे म्हणणे ऐकल्यानंतर आणि संपूर्ण पुराव्याची किंवा पुराव्यातील कोणत्याही भागाची नोंद केल्यानंतर, त्या चौकशीत आपली अधिकारिता वापरण्याचे थांबवत असेल आणि त्या प्राधिकाऱ्याच्या जागी अशी अधिकारिता असलेला दुसरा चौकशी प्राधिकारी नेमण्यात आला असेल व तो अशा अधिकारितेचा वापर करीत असेल त्या त्या वेळी, असा नंतर येणारा प्राधिकारी पूर्वीच्या प्राधिकाऱ्याने नोंदविलेल्या पुराव्यावरून किंवा अंशतः पूर्वीच्या प्राधिकाऱ्याने व अंशतः स्वतः नोंदविलेल्या पुराव्यावरून कार्यवाही करू शकेल :

परंतु, ज्यांची साक्ष या अगोदरच नोंदविण्यात आली आहे अशा साक्षीदारांपैकी कोणत्याही साक्षीदाराची अधिक तपासणी करणे, न्यायहिताच्या दृष्टीने आवश्यक आहे असे नंतर आलेल्या चौकशी प्राधिकाऱ्याचे मत असेल तर, त्या प्राधिकाऱ्यास यात यापूर्वीच तरतूद केल्याप्रमाणे अशा कोणत्याही साक्षीदाराला पुन्हा बोलावून त्याची तपासणी, उलटतपासणी आणि फेरतपासणी करता येईल :

परंतु असे की, कोणत्याही साक्षीदारांस पुन्हा बोलावण्यात आले असेल तर, शासकीय कर्मचाऱ्यास किंवा त्याच्या वतीने त्यांची उलटतपासणी करता येईल.

(२५) चौकशी पूर्ण झाल्यानंतर, चौकशी प्राधिकाऱ्याकडून अहवाल तयार करण्यात येईल. या अहवालामध्ये पुढे दिलेल्या बाबी नमूद करण्यात येतील :-

- (अ) दोषारोपाच्या बाबी आणि गैरवर्तनाच्या किंवा गैरवर्तणुकीच्या आरोपांचे विवरणपत्र,
- (ब) दोषारोपाच्या प्रत्येक बाबीच्या संबंधात शासकीय कर्मचाऱ्याने केलेला बचाव,
- (क) दोषारोपाच्या प्रत्येक बाबीसंबंधातील पुराव्याचे मूल्यमापन,
- (ड) दोषारोपाच्या प्रत्येक बाबीवरील निष्कर्ष आणि त्याची कारणे,

* * * *

(२६) ज्या बाबतीत, चौकशी प्राधिकाऱ्याच्या मते, चौकशीच्या कामकाजामधून मूळ दोषारोपापेक्षा वेगळा दोषारोप सिद्ध होत असेल अशा बाबतीत अशा दोषारोपाच्या संबंधातील आपले निष्कर्ष त्याला नमूद करता येतील :

परंतु, असा दोषारोप ज्या तथ्यांवर आधारलेला असेल ती तथ्ये शासकीय कर्मचाऱ्याने कबूल केली असल्याखेरीज किंवा अशा दोषारोपाविरुद्ध स्वतःचा बचाव करण्याची वाजवी संधी त्याला देण्यात आल्याखेरीज अशा दोषारोपाचे निष्कर्ष नमूद करता येणार नाहीत.

^१ शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. सीडीआर. १०९६/प्र.क्र. ५८-९६/अकरा, दिनांक १ डिसेंबर १९९७ अन्वये खंड (ई) वगळण्यात आला.

(२७) चौकशी प्राधिकारी, हा स्वतः शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी नसेल त्याबाबतीत तो, शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्याकडे चौकशीचे अभिलेख अग्रेषित करील. या अभिलेखांमध्ये पुढे दिलेल्या बाबी समाविष्ट असतील :-

(अ) पोट-नियम (२५) अन्वये त्याने तयार केलेला अहवाल ;

(ब) शासकीय कर्मचाऱ्याने आपल्या बचावाचे कोणतेही लेखी निवेदन सादर केले असल्यास ते लेखी निवेदन ;

(क) चौकशी चालू असताना सादर करण्यात आलेला तोंडी व कागदोपत्री पुरावा ;

(ड) चौकशीचे काम चालू असताना सादरकर्ता अधिकाऱ्याने किंवा शासकीय कर्मचाऱ्याने किंवा दोघांनी सादर केलेली कोणतीही लेखी टाचणे असल्यास ती टाचणे ; आणि

(ई) शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्याने आणि चौकशी प्राधिकाऱ्याने चौकशीच्या संबंधात कोणतेही आदेश दिले असल्यास ते आदेश.

१. चौकशी अहवालावरील कार्यवाही.—(१) शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी हा स्वतः चौकशी प्राधिकारी नसेल तर तो लेखी कारणे नमूद करून सादर प्रकरण अधिक चौकशीसाठी आणि अहवालासाठी चौकशी प्राधिकाऱ्याकडे पाठवू शकेल, आणि त्यानंतर चौकशी प्राधिकारी, शक्यतोवर या नियमाच्या नियम ८ च्या तरतुदी अन्वये या संबंधात अधिक चौकशी करण्याकरिता कार्यवाही करील.

१[(२) शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्याने कोणतीही चौकशी केली असल्यास, त्या चौकशी अहवालाची प्रत किंवा शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी हा स्वतः चौकशी प्राधिकारी नसेल त्याबाबतीत, चौकशी प्राधिकाऱ्याने काढलेल्या निष्कर्षाशी असहमत असल्यास असहमतीच्या तात्पुरत्या निष्कर्षासह त्या चौकशी अहवालाची प्रत, संबंधित शासकीय कर्मचाऱ्याला पाठविण्यात येईल. चौकशी अहवाल संबंधित शासकीय कर्मचारी यांस अनुकूल असो वा प्रतिकूल असो, संबंधित शासकीय कर्मचाऱ्याची तशी इच्छा असल्यास कमाल १५ दिवसांच्या आत तो त्यासंदर्भातील निवेदन शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्यास सादर करील.]

१[(२-ए) जर शासकीय कर्मचाऱ्याने काही निवेदन सादर केले असेल तर त्याचा शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी विचार करील आणि या नियमाच्या पोट-नियम (३) आणि (४) मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे कार्यवाही करण्यापूर्वी त्यासंदर्भातील निष्कर्ष अभिलिखित करील.]

(३) दोषारोपाच्या सर्व किंवा कोणत्याही बाबींच्या संबंधातील आपले निष्कर्ष लक्षात घेता, शासकीय कर्मचाऱ्याला कोणतीही किरकोळ शिक्षा देण्यात यावी असे शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्याचे मत असेल त्या बाबतीत या नियमांच्या नियम १० मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरीही, नियम ८ अन्वये करण्यात आलेल्या चौकशीच्या वेळी पुढे आलेल्या पुराव्याच्या आधारे, शासकीय कर्मचाऱ्याला कोणतीही शिक्षा द्यावयाची असल्यास, कोणती शिक्षा द्यावी ते निश्चित करील आणि ती शिक्षा देण्यासंबंधी आदेश काढील :

^१ शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. सीडीआर. १००९/प्र.क्र. ५६/०९/११, दिनांक १० जून २०१० अन्वये पोट-नियम (२) ऐवजी दाखल करण्यात आले.

^१ वरील अधिसूचनेन्वये समाविष्ट करण्यात आले.

(शा.म.मु.) एच ४०११-३ (५,५६५-३-२०१७)

परंतु, असे की, जेथे आयोगाशी विचारविनिमय करणे आवश्यक असेल अशा प्रत्येक प्रकरणी, शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी चौकशीचा अभिलेख, सल्ला घेण्याकरिता आयोगाकडे पाठवील आणि शासकीय कर्मचाऱ्याला कोणतीही शिक्षा देण्यासंबंधातील आदेश काढण्यापूर्वी हा सल्ला विचारात घेण्यात येईल.

१[(४) दोषारोपाच्या सर्व किंवा कोणत्याही बाबींच्या संबंधातील आपले निष्कर्ष विचारात घेतल्यावर, आणि चौकशीच्या वेळी पुढे आलेल्या पुराव्याच्या आधारे, १[नियम ५ च्या पोट-नियम (१) च्या खंड (पाच) ते (नऊ)] मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या शिक्षापैकी कोणतीही शिक्षा शासकीय कर्मचाऱ्यास द्यावी असे शिस्तभंगविषयक प्राधिकरणाचे मत असेल त्याबाबतीत, ते असा शिक्षा देणारा आदेश काढील आणि शासकीय कर्मचाऱ्यास, त्याला देण्यात यावयाच्या शिक्षेबद्दल कोणतेही अभिवेदन करण्याची संधी देणे आवश्यक असणार नाही :

परंतु, आयोगाशी विचारविनिमय करणे आवश्यक असेल अशा प्रत्येक प्रकरणी, शिस्तभंगविषयक प्राधिकरण चौकशीचा अभिलेख सल्ला घेण्याकरिता आयोगाकडे पाठवील, आणि शासकीय कर्मचाऱ्याला कोणतीही शिक्षा देण्यासंबंधातील आदेश काढण्यापूर्वी, हा सल्ला विचारात घेण्यात येईल.]

१०. किरकोळ शिक्षा देण्याबाबतची कार्यपद्धती.—(१) नियम ९ च्या पोट-नियम (३) मध्ये केलेल्या तरतुदीखेरीज, शासकीय कर्मचाऱ्याला दिल्या जाणाऱ्या किरकोळ शिक्षापैकी कोणतीही शिक्षा देण्यासंबंधात पुढे नमूद केलेल्या बाबी पूर्ण केल्याशिवाय कोणताही आदेश देण्यात येणार नाही :-

(अ) शासकीय कर्मचाऱ्याविरुद्ध करावयाची प्रस्तावित कार्यवाही व गैरवर्तणुकीच्या किंवा गैरवर्तनाच्या ज्या आरोपांमुळे ही कार्यवाही करण्याचे योजिले आहे ते आरोप लेखी कळविणे आणि प्रस्तावाविरुद्ध अभिवेदन करण्याची त्याची इच्छा असेल ते अभिवेदन करण्याची त्याला वाजवी संधी देणे,

(ब) शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्याच्या मते ज्या प्रकरणी चौकशी आवश्यक असेल अशा प्रत्येक प्रकरणात नियम ८ मध्ये निर्धारित केलेल्या पद्धतीनुसार चौकशी करणे,

(क) या नियमाच्या खंड (अ) अन्वये शासकीय कर्मचाऱ्याने कोणतेही अभिवेदन केले असल्यास, ते अभिवेदन आणि या नियमाच्या खंड (ब) अन्वये कोणतीही चौकशी केली असल्यास त्या चौकशीचा अभिलेख विचारात घेणे,

(ड) गैरवर्तणुकीच्या किंवा गैरवर्तनाच्या प्रत्येक आरोपाचा निष्कर्ष नमूद करणे, आणि

(ई) आयोगाशी विचारविनिमय करणे आवश्यक असेल अशा बाबतीत असा विचारविनिमय करणे.

^१ शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. सीडीआर. ११८४/१३८०/२७/११, दिनांक १५ नोव्हेंबर १९८५ अन्वये पोट-नियम (४) ऐवजी दाखल करण्यात आले.

^२ शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. बशिअ. १२१६/प्र.क्र. ८२ (भाग-२)/११, दिनांक १ ऑक्टोबर २०१६ अन्वये "नियम ५, पोट-नियम (१) च्या खंड (सात) ते (नऊ)" ऐवजी दाखल करण्यात आले. ("नियम ५, पोट-नियम (१) च्या खंड (सात) ते (नऊ)" हा मजकूर शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. सीडीआर. १००९/प्र.क्र. ५६/०९/११, दिनांक १० जून २०१० अन्वये त्यापूर्वीच्या "नियम ५, पोट-नियम (१) च्या खंड (पाच) ते (नऊ)" या मजकुराऐवजी दाखल करण्यात आला होता.)

(२) पोट-नियम (१) च्या खंड (ब) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरीही, एखाद्या प्रकरणात, त्या पोट-नियमाच्या खंड (अ) अन्वये शासकीय कर्मचाऱ्याने अभिवेदन केले असल्यास ते अभिवेदन विचारात घेतल्यानंतर (त्याच्या) वेतनवाढी रोखून ठेवण्याचे प्रस्तावित केले असेल आणि अशा वेतनवाढी रोखून ठेवण्यामुळे कर्मचाऱ्याला देय असलेल्या निवृत्तीवेतनाच्या रकमेवर प्रतिकूल परिणाम होण्याचा संभव असेल किंवा ३ वर्षांपेक्षा अधिक असेल एवढ्या कालावधीकरिता वेतनवाढ रोखून ठेवण्याचे प्रस्तावित केले असेल किंवा भविष्यातील वेतनवाढीवर परिणाम करून कोणत्याही कालावधीकरिता वेतनवाढी रोखण्याचे प्रस्तावित केले असेल तर, '* * * * शासकीय कर्मचाऱ्याला अशी कोणतीही शिक्षा देण्याचा आदेश देण्यापूर्वी नियम ८ च्या पोट-नियम (३) ते (२७) मध्ये निर्धारित केलेल्या पद्धतीनुसार चौकशी करण्यात येईल.

(३) अशा प्रकरणांच्या कार्यवाहीच्या अभिलेखात पुढील बाबींचा समावेश असेल :-

(एक) शासकीय कर्मचाऱ्याला त्याच्यावर करण्यात येणाऱ्या कार्यवाहीसंबंधीच्या प्रस्तावाच्या सूचनेची प्रत,

(दोन) गैरवर्तणूक किंवा गैरवर्तन याबाबतच्या आरोपांच्या विवरणपत्राची कर्मचाऱ्याला देण्यात आलेली प्रत,

(तीन) कर्मचाऱ्याने अभिवेदाने दिली असल्यास ती अभिवेदाने,

(चार) चौकशीमध्ये सादर करण्यात आलेला पुरावा,

(पाच) आयोगाचा सल्ला घेतला असल्यास त्याची प्रत,

(सहा) गैरवर्तणूक किंवा गैरवर्तन या संबंधातील प्रत्येक आरोपावरील निष्कर्ष, आणि

(सात) प्रकरणावरील आदेश व त्याची कारणे.

१११. **कर्मचाऱ्यास आदेश कळविणे.**—शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्याचे आदेश दोषारोपाच्या प्रत्येक बाबीसंबंधातील निष्कर्षाच्या प्रतीसह, शासकीय कर्मचाऱ्याला कळविण्यात येतील किंवा जेथे शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी चौकशी प्राधिकारी नसेल आणि शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी चौकशी प्राधिकाऱ्याच्या निष्कर्षाशी सहमत नसेल तेथे असहमतीची थोडक्यात कारणे आणि चौकशी प्राधिकाऱ्याने काढलेल्या निष्कर्षासह शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्याच्या निष्कर्षाचे विवरणपत्र तसेच, आयोगाचा सल्ला घेतला असल्यास त्याची एक प्रत आणि शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्याने जेथे आयोगाचा सल्ला स्वीकारलेला नसेल तेथे त्याबाबतच्या कारणांचे थोडक्यात विवरण या गोष्टीही त्याला देण्यात येतील.]

^१ शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. वशि.अ. १२१३/प्र.क्र. ४३/११, दिनांक १६ जुलै २०१६ अन्वये "किंवा, नियम ५ च्या पोट-नियम (१) चे खंड (पाच) व (सहा) यांमध्ये विनिर्दिष्ट शिक्षापेकी कोणतीही शिक्षा द्यावयाची असेल तर," हा मजकूर वगळण्यात आला. हा मजकूर शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. सीडीआर. १००५/प्र.क्र. २४/०५/११, दिनांक २९ डिसेंबर २००६ अन्वये समाविष्ट करण्यात आला होता.

^२ शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. सीडीआर. १००९/प्र.क्र. ५६/०९/११, दिनांक १० जून २०१० अन्वये नियम ११ ऐवजी दाखल करण्यात आले.

१२. एकत्रित कार्यवाही.—(१) ज्या प्रकरणात दोन किंवा अधिक शासकीय कर्मचारी संबंधित असतील अशा कोणत्याही बाबतीत राज्यपाल किंवा अशा सर्व शासकीय कर्मचाऱ्यांना सेवेतून बडतर्फ करण्यास सक्षम असलेला दुसरा कोणताही प्राधिकारी एकत्रित कार्यवाही करून त्या सर्व कर्मचाऱ्यांविरुद्ध शिस्तभंगविषयक कारवाई करण्याचा निदेश देणारा आदेश देऊ शकेल.

(२) अशा शासकीय कर्मचाऱ्यांना बडतर्फ करण्याची शिक्षा देण्यास सक्षम असलेले प्राधिकारी वेगवेगळे असतील अशा बाबतीत, अशा प्राधिकाऱ्यांपैकी सर्वोच्च असणारा प्राधिकारी इतर प्राधिकाऱ्यांच्या संमतीने एकत्रित कार्यवाही करून शिस्तभंगविषयक कारवाई करण्याचा आदेश देऊ शकेल.

(३) एकत्रित कार्यवाही करून शिस्तभंगविषयक कारवाई करण्याबाबत देण्यात आलेल्या प्रत्येक आदेशामध्ये पुढे नमूद केलेल्या बाबी विनिर्दिष्ट करण्यात येतील :-

(एक) अशी एकत्रित कार्यवाही करण्याकरीता शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी म्हणून काम पाहू शकेल असा प्राधिकारी,

(दोन) असा शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी ज्या शिक्षा देण्यास सक्षम असेल अशा, नियम ५ मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या शिक्षा,

(तीन) कार्यवाही करताना नियम ८ आणि ९ किंवा नियम १० मध्ये नमूद केलेली कार्यपद्धती अवलंबण्यात येईल किंवा कसे.

१३. विवक्षित प्रकरणांमध्ये विशेष कार्यपद्धती.—या नियमांच्या नियम ८ ते नियम १२ यांमध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी—

(एक) शासकीय कर्मचाऱ्यांच्या ज्या वर्तनामुळे त्यांच्यावर फौजदारी गुन्ह्याचा आरोप ठेवण्यात येऊन तो दोषी ठरला असेल व त्याला कोणतीही शिक्षा देय झाली असेल, किंवा

(दोन) या नियमांमध्ये तरतूद केलेल्या पद्धतीनुसार चौकशी करणे वाजवी रीतीने व्यवहार्य ठरत नाही अशी शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्याची खात्री पटली असेल व त्याने त्याबाबतची कारणे लेखी नमूद केली असतील, किंवा

(तीन) या नियमांमध्ये तरतूद केलेल्या पद्धतीनुसार कोणतीही चौकशी करणे राज्याच्या सुरक्षिततेच्या दृष्टीने इष्ट नाही, अशी राज्यपालांची खात्री पटली असेल अशा बाबतीत शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी प्रकरणाची परिस्थिती विचारात घेऊन त्यासंबंधी त्यास योग्य वाटतील ते आदेश देऊ शकेल :

१(चार) अपचारी शासकीय कर्मचाऱ्यांच्या मृत्यूनंतर शिस्तभंग कारवाई तात्काळ संपुष्टात येते. त्यामुळे या नियमांखालील कोणतीही शिस्तभंग कारवाई संबंधित अपचारी शासकीय कर्मचाऱ्यांच्या मृत्यूनंतर चालू ठेवता येणार नाही.]

१परंतु खंड (एक) खालील कोणत्याही प्रकरणी कोणताही आदेश काढण्यात येण्यापूर्वी, शासकीय कर्मचाऱ्यास त्याला देण्यात यावयाच्या शिक्षेबाबत अभिवेदन करण्याची संधी दिली जाऊ शकेल :

परंतु आणखी असे की, या नियमान्वये कोणत्याही प्रकरणी कोणतेही आदेश काढण्यापूर्वी आयोगाशी विचारविनिमय करणे आवश्यक असेल तर तसा विचारविनिमय करण्यात येईल.]

१४. भारतामधील कोणतेही शासन, स्थानिक प्राधिकरण, इत्यादींना ज्यांच्या सेवा उसन्या दिलेल्या असतील अशा अधिकाऱ्यांच्या बाबतीतील तरतुदी.—(१) शासकीय कर्मचाऱ्याची सेवा शासनामधील एका विभागाने दुसऱ्या विभागाला किंवा भारतामधील दुसऱ्या कोणत्याही शासनाला किंवा त्याला दुय्यम असणाऱ्या प्राधिकरणाला किंवा स्थानिक किंवा (शासनाच्या मालकीची किंवा त्याच्या नियंत्रणाखालील कोणतीही कंपनी किंवा कोणतेही महामंडळ यांसह) इतर प्राधिकरणाला (या नियमामध्ये यापुढे ज्याचा " उसनी सेवा घेणारे प्राधिकरण " म्हणून निर्देश केलेला आहे) उसनी दिलेली असेल त्याबाबतीत अशी उसनी सेवा घेणाऱ्या प्राधिकरणाला अशा शासकीय कर्मचाऱ्याला निलंबनाधीन ठेवण्याच्या प्रयोजनाकरिता नियुक्ती प्राधिकाऱ्याचे तसेच त्याच्याविरुद्ध शिस्तभंगविषयक कार्यवाही करण्याच्या प्रयोजनाकरिता शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्याचे अधिकार असतील :

परंतु असे की, सेवा उसनी घेणारे प्राधिकरण, शासकीय कर्मचाऱ्याची सेवा उसनी देणाऱ्या प्राधिकरणाला (या नियमामध्ये यापुढे ज्याचा " सेवा उसनी देणारे प्राधिकरण " असा निर्देश केलेला आहे) अशा शासकीय कर्मचाऱ्याला निलंबित करण्याचा आदेश देण्यास किंवा यथास्थिती, त्याच्याविरुद्ध शिस्तभंगविषयक कार्यवाही सुरू करण्यास कारणीभूत ठरणारी परिस्थिती तात्काळ कळवील.

(२) शासकीय कर्मचाऱ्याविरुद्ध शिस्तभंगाची कार्यवाही करताना काढण्यात आलेले निष्कर्ष विचारात घेता—

(एक) शासकीय कर्मचाऱ्याला कोणतीही किरकोळ शिक्षा देण्यात यावी असे उसनी सेवा घेणाऱ्या प्राधिकरणाचे मत असेल तर ते, सेवा उसनी देणाऱ्या प्राधिकरणाशी विचारविनिमय केल्यानंतर त्यासंबंधात त्यास आवश्यक वाटतील ते आदेश देऊ शकेल :

परंतु, सेवा उसनी घेणारे प्राधिकरण व सेवा उसनी देणारे प्राधिकरण यांच्यात काही मतभेद असतील तर, शासकीय कर्मचाऱ्याची सेवा, सेवा उसनी देणाऱ्या प्राधिकरणाकडे परत करण्यात येईल,

१ शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. सीडीआर. ११९९/प्र.क्र. १३/९९/११, दिनांक २३ फेब्रुवारी २००० अन्वये जादा दाखल करण्यात आले.

२ शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. सीडीआर. ११८८/१५८२/सीआर-३८-८८/११, दिनांक १२ ऑक्टोबर १९९० अन्वये परंतुकाएवजी दाखल करण्यात आले.

(दोन) शासकीय कर्मचाऱ्याला कोणतीही जबर शिक्षा देण्यात यावी असे शासकीय कर्मचाऱ्याची सेवा उसनी घेणाऱ्या प्राधिकरणाचे मत असेल तर, ते प्राधिकरण, त्याची सेवा, सेवा उसनी देणाऱ्या प्राधिकरणाकडे परत करील आणि चौकशीविषयक कामकाजही त्या प्राधिकरणाकडे हस्तांतरित करील आणि त्यानंतर सेवा उसनी देणारे प्राधिकरण हे जर शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी असेल तर तो, त्यावर त्याला आवश्यक वाटतील असे आदेश काढील किंवा जर तो शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी नसेल तर ते प्रकरण शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्यास सादर करील आणि शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी त्यावर त्यास आवश्यक वाटतील असे आदेश काढील :

परंतु, असा कोणताही आदेश काढण्यापूर्वी शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी, या नियमांच्या नियम ९ च्या पोट-नियम (३) व (४) च्या तरतुदींचे अनुपालन करील.

(३) शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी एकतर, सेवा उसनी घेणाऱ्या प्राधिकरणाने त्याच्याकडे पाठविलेल्या चौकशी अभिलेखाच्या आधारे किंवा शक्यतोवर या नियमांच्या नियम ८ च्या तरतुदींनुसार त्याला आवश्यक वाटेल त्याप्रमाणे पुढील चौकशी केल्यानंतर या नियमाच्या पोट-नियम (२) च्या खंड (दोन) खाली आदेश काढू शकेल.

१५. भारतातील कोणतेही शासन, स्थानिक प्राधिकरण, इत्यादींकडून उसन्या घेतलेल्या अधिकाऱ्यांसंबंधी तरतूद .—(१) ज्या शासकीय कर्मचाऱ्याची सेवा एका शासकीय विभागाने दुसऱ्या शासकीय विभागाकडून किंवा भारतातील कोणत्याही शासनाकडून किंवा त्याला दुय्यम असणाऱ्या कोणत्याही प्राधिकरणाकडून किंवा स्थानिक किंवा अन्य प्राधिकरणाकडून (यामध्ये शासनाच्या मालकीच्या किंवा नियंत्रणाखालील कंपनीचा किंवा महामंडळाचा समावेश केला आहे) उसनी घेतली असेल अशा कर्मचाऱ्याविरुद्ध निलंबनाचा आदेश देण्यात आला असेल किंवा शिस्तभंगविषयक कार्यवाही केलेली असेल त्याबाबतीत, ज्या परिस्थितीमुळे त्या शासकीय कर्मचाऱ्याच्या निलंबनाचा आदेश काढावा लागला असेल किंवा, यथास्थिती, त्याच्याविरुद्ध शिस्तभंगविषयक कार्यवाही सुरू करावी लागली असेल त्या परिस्थितीची माहिती त्याची सेवा उसनी देणाऱ्या प्राधिकरणाला (या नियमात यापुढे ज्याला .. सेवा उसनी देणारे प्राधिकरण .. असे निर्देशिलेले आहे) तात्काळ कळविण्यात येईल.

(२) शासकीय कर्मचाऱ्याविरुद्ध केलेल्या शिस्तभंगविषयक कार्यवाहीतील निष्कर्षांना अनुलक्षून,—

(एक) जर त्या कर्मचाऱ्याला कोणतीही किरकोळ शिक्षा देण्यात यावी असे शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्याचे मत असेल तर, तो प्राधिकारी, या नियमांच्या नियम ९ च्या पोट-नियम (३) मधील तरतुदीच्या अधीन राहून, सेवा उसनी देणाऱ्या प्राधिकरणाशी विचारविनिमय केल्यानंतर, त्याला आवश्यक वाटतील त्याप्रमाणे, त्या प्रकरणात आदेश काढू शकेल :—

परंतु, सेवा उसनी घेणारे प्राधिकरण आणि सेवा उसनी देणारे प्राधिकरण या दोघांमध्ये मतभेद असेल तर, शासकीय कर्मचाऱ्याची सेवा, सेवा उसनी देणाऱ्या प्राधिकरणाकडे परत करण्यात येईल,

(दोन) शासकीय कर्मचाऱ्याला कोणतीही जबर शिक्षा देण्यात यावी असे शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्याचे मत असेल तर, तो प्राधिकारी, अशा कर्मचाऱ्याची सेवा, सेवा उसनी देणाऱ्या प्राधिकरणाकडे परत करील आणि त्याला (सेवा उसनी देणाऱ्या प्राधिकरणाला) आवश्यक वाटेल त्याप्रमाणे कार्यवाही करण्याकरिता चौकशीचे कामकाज त्याच्याकडे हस्तांतरित करील.

भाग पाच — अपिले

१६. ज्याविरुद्ध कोणतेही अपील करता येत नाही असे आदेश .—या भागामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरीही, पुढील बाबतीत कोणतेही अपील करता येणार नाही :—

(एक) राज्यपालांनी काढलेला कोणताही आदेश,

(दोन) निलंबनाच्या आदेशाव्यतिरिक्त शिस्तभंगविषयक कार्यवाहीतील वादकालीन स्वरूपाचा किंवा सहायक स्वरूपाचा किंवा प्रकरण अंतिमरित्या निकालात काढण्याबाबत कोणताही आदेश,

(तीन) या नियमांपैकी नियम ८ खालील चौकशीच्या ओघात चौकशी प्राधिकरणाने काढलेला कोणताही आदेश.

१७. ज्याविरुद्ध अपील करता येते असे आदेश .—नियम १६ च्या तरतुदींच्या अधीन राहून, शासकीय कर्मचारी, पुढीलपैकी सर्व किंवा कोणत्याही आदेशाविरुद्ध अपील दाखल करू शकेल जसे :—

(एक) या नियमांच्या नियम ४ अन्वये काढलेला किंवा काढला असल्याचे मानण्यात आलेला निलंबन आदेश,

(दोन) या नियमांच्या नियम ५ मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या शिक्षापैकी कोणतीही शिक्षा करणारा आदेश, मग तो शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्याने काढलेला असो किंवा कोणत्याही अपीलीय अथवा पुनरीक्षण प्राधिकाऱ्याने काढलेला असो,

(तीन) या नियमांच्या नियम ५ अन्वये केलेली कोणतीही शिक्षा वाढवणारा आदेश,

(चार) ज्या आदेशामुळे,—

(अ) नियमांद्वारे किंवा कराराद्वारे विनियमित केलेले त्याचे वेतन, भत्ते, निवृत्तिवेतन किंवा इतर सेवा शर्ती, त्याला अहितकारक ठरतील अशाप्रकारे नाकारण्यात येतात किंवा त्यांमध्ये बदल केला जातो, किंवा

(ब) सेवाप्रवेश नियमांनुसार ज्या पदोन्नतीस तो अन्यथा पात्र ठरला असता अशी आणि त्याच्या विरिध्ताक्रमानुसार त्याला देय असेल अशी पदोन्नती त्याला नाकारली जाते,

(क) अशा कोणत्याही नियमांच्या किंवा कराराच्या तरतुदींचा त्याला अहितकारक ठरेल अशाप्रकारे अर्थ लावण्यात येतो, असा आदेश,

(पाच) ज्या आदेशामुळे—

(अ) तो दक्षतारोध पार करण्यास अयोग्य असल्याच्या कारणावरून समयश्रेणी वेतनातील दक्षतारोधावर त्याचे वेतन थांबविण्यात येते,

(ब) शिक्षा म्हणून नव्हे तर अन्यथा, तो उच्च सेवेत, श्रेणीत किंवा पदावर स्थानापन्न असताना, निम्न श्रेणीतील सेवेत, श्रेणीत किंवा पदावर त्यास पदावनत करण्यात येते,

(क) निवृत्तिवेतनाचे नियमन करणाऱ्या नियमांनुसार त्याला अनुज्ञेय असणारे निवृत्तिवेतन कमी करण्यात येते किंवा रोखून ठेवण्यात येते किंवा कमाल निवृत्तिवेतन नाकारण्यात येते,

(ड) त्याच्या निलंबनाच्या कालावधीकरिता किंवा तो निलंबनाधीन असल्याचे मानले जाते त्या कालावधीकरिता किंवा त्यातील कोणत्याही भागाकरिता, त्याला द्यावयाचा निर्वाह भत्ता व इतर भत्ते निश्चित करण्यात येतात,

(ई) (एक) निलंबन कालावधीकरिता, किंवा

(दोन) त्याला बडतर्फ केल्याच्या, सेवेतून काढून टाकल्याच्या किंवा सक्तीने सेवानिवृत्त केल्याच्या तारखेपासून किंवा त्याला निम्न श्रेणीच्या सेवेत, श्रेणीवर, पदावर, समय वेतन श्रेणीत किंवा समय वेतन श्रेणीतील टप्प्यावर पदावनत केल्याच्या तारखेपासून त्याला त्याच्या सेवेत, श्रेणीत किंवा पदावर पुनःस्थापित करण्याच्या किंवा पूर्ववत घेण्याच्या तारखेपर्यंतच्या कालावधीकरिता—

त्याचे वेतन व भत्ते निश्चित करण्यात येतात, किंवा

(फ) त्याला निलंबित केल्याच्या तारखेपासून किंवा त्याला बडतर्फ केल्याच्या, सेवेतून काढून टाकल्याच्या, सक्तीने सेवानिवृत्त केल्याच्या तारखेपासून किंवा निम्न श्रेणीतील सेवेत, श्रेणीवर, पदावर, समय वेतनश्रेणीत किंवा समय वेतनश्रेणीतील टप्प्यावर पदावनत केल्याच्या तारखेपासून त्याला त्याच्या सेवेत, श्रेणीत किंवा पदावर पुनःस्थापित करण्याच्या किंवा पूर्ववत घेतल्याच्या तारखेपर्यंतचा कालावधी हा, कोणत्याही प्रयोजनासाठी त्याने कर्तव्यार्थ व्यतीत केलेला कालावधी मानला जाईल किंवा कसे, हे ठरवण्यात येते, असा आदेश.

स्ट्रीकरण.— या नियमामध्ये,—

(एक) “ शासकीय कर्मचारी ” या संज्ञेमध्ये शासकीय सेवेत असण्याचे बंद झालेल्या व्यक्तीचाही समावेश होतो,

(दोन) “ निवृत्तिवेतन ” या संज्ञेमध्ये अतिरिक्त निवृत्तिवेतन, उपदान व अन्य कोणतेही सेवानिवृत्ती लाभ यांचा समावेश होतो.

१८. अपिलीय प्राधिकारी.—(१) त्या त्या वेळी अमलात असणाऱ्या कोणत्याही कायद्याच्या तरतुदींच्या अधीन राहून,

१।(एक) १।गट- अ। किंवा १।गट- ब। च्या सेवेतील व्यक्ती *... (ज्यामध्ये जी व्यक्ती, ती सेवेत असण्याचे बंद होण्याच्या निकटपूर्वी यापैकी कोणत्याही एका वर्गातील होती अशा व्यक्तीचा समावेश होतो.)

(अ) तिला शिक्षा करणाऱ्या व शासनाला दुय्यम असणाऱ्या प्राधिकाऱ्याने काढलेल्या आदेशाविरुद्ध शासनाकडे; किंवा

(ब) ज्या प्रकरणी शिक्षा देण्याचे आदेश शासनाने अथवा शासनास दुय्यम नसणाऱ्या अन्य प्राधिकाऱ्याने काढलेले असल्यास अशा आदेशाविरुद्ध राज्यपालांकडे अपील करू शकेल.]

(दोन) १।गट- क। आणि १।गट- ड। च्या सेवेतील व्यक्ती (जी व्यक्ती, ती सेवेत असण्याचे बंद होण्याच्या निकटपूर्वी यापैकी कोणत्याही एका वर्गातील होती, अशा व्यक्तीसह) तिला या नियमांच्या नियम ५ अन्वये शिक्षा करणाऱ्या अधिकाऱ्याच्या निकटच्या वरिष्ठ अधिकाऱ्याकडे अपील करू शकेल १।आणि त्यानंतर तिला कोणतेही अपील करता येणार नाही.]

* * * *

(२) या नियमाच्या पोट-नियम (१) मध्ये काहीही समाविष्ट असले तरीही,—

(एक) या नियमांतील नियम १२ अन्वये केलेल्या एकत्रित कार्यवाहीतील आदेशाविरुद्ध करावयाचे अपील हे, त्या कार्यवाहीच्या प्रयोजनार्थ शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी म्हणून कार्य करणारा अधिकारी ज्या प्राधिकाऱ्याला निकट दुय्यम असेल त्या प्राधिकाऱ्याकडे केले पाहिजे.

१।परंतु, पोट-नियम (१) च्या खंड (एक) नुसार, राज्यपाल हे ज्याचे अपिलीय प्राधिकारी आहेत अशा शासकीय कर्मचाऱ्याच्या बाबतीत जेव्हा असा प्राधिकारी राज्यपालांना दुय्यम असेल त्यावेळी असे अपील राज्यपालांकडे करण्यात येईल.]

^१ शा.अ., सा.प्र.वि., क्र.सीडीआर-११९९/प्र.क्र.१६/९९/अकरा, दिनांक १८ एप्रिल २००१ अन्वये खंड (एक) ऐवजी दाखल करण्यात आले.

^२ शा.अ., सा.प्र.वि., क्र.सीडीआर. १००८/प्र.क्र.१७/०८/१९, दिनांक १८ जुलै २००८ अन्वये “वर्ग एक” ऐवजी दाखल करण्यात आले.

^३ वरील अधिसूचनेन्वये “वर्ग दोन” ऐवजी दाखल करण्यात आले.

^४ शा.अ., सा.प्र.वि., क्र. वशिअ. १२१३/प्र.क्र.४३/१९, दिनांक १६ जुलै २०१६ अन्वये “(गट-अ किंवा गट-ब च्या सेवेतील व्यक्ती)” हा मजकूर वगळण्यात आला.

^५ शा.अ., सा.प्र.वि., क्र.सीडीआर. १००८/प्र.क्र.१७/०८/१९, दिनांक १८ जुलै २००८ अन्वये “वर्ग तीन” ऐवजी दाखल करण्यात आले.

^६ वरील अधिसूचनेन्वये “वर्ग चार” ऐवजी दाखल करण्यात आले.

^७ शा.अ., सा.प्र.वि., क्र.सीडीआर. ११८८/१५८२/सीआर-३८-८८/१९, दिनांक १२ ऑक्टोबर १९९० अन्वये जादा दाखल करण्यात आले.

^८ वरील अधिसूचनेन्वये परंतुक वगळण्यात आले.

^९ वरील अधिसूचनेन्वये जादा दाखल करण्यात आले.

(दोन) ज्याविरुद्ध अपील करण्यात आले असेल, तो आदेश ज्या व्यक्तीने काढला असेल ती व्यक्ती नंतरच्या तिच्या नियुक्तीमुळे किंवा अन्य कारणामुळे अशा आदेशाच्या संबंधात अपिलीय प्राधिकारी होत असेल त्या बाबतीत अशा आदेशाविरुद्धचे अपील अशी व्यक्ती ज्याला लागत दुय्यम असेल अशा प्राधिकाऱ्याकडे करण्यात येईल.

१९. **अपिलांकरिता कालमर्यादा.**— ज्या आदेशाविरुद्ध अपील करण्यात आले असेल त्या आदेशाची प्रत अपीलकर्त्याला मिळाल्याच्या तारखेपासून पंचेचाळीस दिवसांच्या कालावधीत असे अपील केले नाही तर, या भागाअन्वये करण्यात आलेले कोणतेही अपील विचारात घेतले जाणार नाही:

परंतु, अपीलकर्त्याला ठराविक मुदतीत अपील सादर न करण्यास पुरेसे कारण होते याबाबत अपिलीय प्राधिकाऱ्याची खात्री पटली असेल तर उक्त कालावधी संपल्यानंतरही तो प्राधिकारी अपील स्वीकारू शकेल.

२०. **अपिलाची पद्धती, स्वरूप आणि आशय.**— (१) अपील करणारी प्रत्येक व्यक्ती आपले अपील स्वतंत्रपणे आणि आपल्या स्वतःच्या नावाने करील आणि ज्या प्राधिकाऱ्याकडे ते सादर करावयाचे असेल त्या प्राधिकाऱ्याला उद्देशून ते करील.

(२) हे अपील स्वयंपूर्ण असेल आणि त्यामध्ये, ज्यांवर अपीलकर्त्यांचा विशेष भर असेल अशा सर्व महत्त्वाच्या विधानांचा आणि युक्तीवादाचा समावेश असेल, परंतु त्यात वापरलेली भाषा अवमानकारक किंवा अशिष्ट नसेल.

२१. **अपिले सादर करणे.**— (१) प्रत्येक अपील ज्या आदेशाविरुद्ध ते केले असेल तो आदेश काढणाऱ्या प्राधिकाऱ्याला सादर करण्यात येईल, परंतु

(अ) असा प्राधिकारी हा, अपीलकर्ता ज्या कार्यालयात नोकरीला असेल त्या कार्यालयाचा प्रमुख नसेल, किंवा

(ब) अपीलकर्ता सेवेत असण्याचे बंद झाले असेल आणि सेवेत असण्याचे बंद होण्याच्या लागतपूर्वी तो ज्या कार्यालयात काम करीत होता त्यावेळी असा प्राधिकारी हा, त्याच्या कार्यालयाचा प्रमुख नसेल, किंवा

(क) असा प्राधिकारी हा, खंड (अ) किंवा (ब) मध्ये निर्देशिलेल्या कोणत्याही कार्यालय प्रमुखाला दुय्यम नसेल त्याबाबतीत अपीलकर्ता सेवेत असेल किंवा नसेल त्याप्रमाणे या पोट-नियमाच्या खंड (अ) किंवा (ब) मध्ये निर्देशिलेल्या कार्यालय प्रमुखाला अपील सादर करण्यात येईल आणि त्यानंतर, असा कार्यालय प्रमुख, ते अपील ज्याच्या आदेशाविरुद्ध करण्यात आले असेल त्या प्राधिकाऱ्याकडे अग्रेषित करील.

(२) अपीलाची एक प्रत थेट अपील प्राधिकाऱ्यालाही सादर करण्यात येईल.

२२. **अपिले पुढे पाठविणे.**— ज्या आदेशाविरुद्ध अपील करण्यात आले असेल तो आदेश काढणारा प्राधिकारी, अपिलाची प्रत मिळाल्यानंतर, विनाविलंब आणि अपिलीय प्राधिकाऱ्याकडून कोणताही निर्देश मिळण्याची वाट न पाहता, प्रत्येक अपील, त्यावरील आपल्या भाष्यासह आणि संबद्ध अभिलेखासह अपिलीय प्राधिकाऱ्याकडे पाठवील.

२३. अपिलावर विचारविनिमय.— (१) निलंबनाच्या आदेशाविरुद्ध केलेल्या अपीलाच्या बाबतीत, अपिलीय प्राधिकारी, या नियमांतील नियम ४ च्या तरतुदींना अनुलक्षून आणि प्रकरणाची परिस्थिती विचारात घेऊन, निलंबनाचा आदेश समर्थनीय आहे किंवा नाही यावर विचार करील आणि त्यानुसार तो आदेश कायम ठेवील किंवा रद्द करील.

(२) या नियमांतील नियम ५ मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या शिक्षापैकी कोणतीही शिक्षा देणाऱ्या किंवा त्या नियमानुसार दिलेली कोणतीही शिक्षा वाढवणाऱ्या आदेशाविरुद्ध अपील केले असेल त्या बाबतीत, अपिलीय प्राधिकारी—

(अ) या नियमांमध्ये घालून दिलेल्या कार्यपद्धतीचे अनुपालन केले आहे किंवा कसे, आणि तसे केले नसल्यास, असे अनुपालन न केल्यामुळे भारताच्या संविधानाच्या कोणत्याही तरतुदींचा भंग झाला आहे, किंवा कसे किंवा न्यायात कसूर झाली आहे किंवा कसे,

(ब) शिस्तभंगविषयक प्राधिकाऱ्याने काढलेल्या निष्कर्षांचे अभिलेखातील पुराव्यामुळे समर्थन होते किंवा कसे, आणि

(क) दिलेली शिक्षा किंवा वाढीव शिक्षा ही पुरेशी आहे किंवा कसे, अपुरी आहे किंवा कसे, अथवा कडक आहे किंवा कसे, याबाबत विचार करील, आणि

(एक) शिक्षा कायम करणारा, वाढवणारा, कमी करणारा किंवा रद्द करणारा आदेश, किंवा

(दोन) ज्याविरुद्ध अपील करण्यात आले असेल तो आदेश काढणाऱ्या प्राधिकाऱ्याकडे प्रस्तुत प्रकरण, त्या प्रकरणाची परिस्थिती पाहता, त्यास योग्य वाटतील अशा निदेशासह पाठवणारा आदेश काढील :

परंतु,

(एक) अपिलीय प्राधिकारी, तो स्वतः किंवा ज्याविरुद्ध अपील करण्यात आले असेल तो आदेश देणारा प्राधिकारी, त्या प्रकरणी जी वाढीव शिक्षा करण्यास सक्षम नसतो अशी कोणतीही वाढीव शिक्षा देणार नाही,

(दोन) आयोगाचा सल्ला घेणे आवश्यक असेल अशा सर्व प्रकरणांमध्ये आयोगाचा सल्ला घेण्यात येईल.

१[(तीन) अपिलीय प्राधिकार्याने जी वाढीव शिक्षा देण्याचे योजिले असेल ती जबर शिक्षापैकी असेल आणि प्रस्तुत प्रकरणी, नियम ८ अन्वये करावयाची चौकशी आधीच करण्यात आलेली नसेल तर, अपिलीय प्राधिकारी नियम १३ च्या तरतुदींस अधीन राहून, स्वतःच अशी चौकशी करील किंवा नियम ८ च्या तरतुदींनुसार अशी चौकशी करण्यात यावी असे निदेश देईल, आणि त्यानंतर अशा चौकशीची कार्यवाही विचारात घेऊन त्यास योग्य वाटतील असे आदेश काढील.]

(चार) अपिलीय प्राधिकार्याने जी वाढीव शिक्षा देण्याचे योजिले असेल ती जबर शिक्षापैकी एक असेल आणि या नियमांतील नियम ८ अन्वये करावयाची चौकशी प्रस्तुत प्रकरणी पूर्वीच करण्यात आलेली असेल तर अपिलीय प्राधिकारी २* * * * त्याला योग्य वाटतील असे आदेश देईल.

३* * * *

(३) या नियमांतील नियम १७ मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या कोणत्याही आदेशाविरुद्ध केलेल्या अपिलामध्ये, अपिलीय प्राधिकारी प्रकरणाच्या संपूर्ण परिस्थितीचा विचार करील आणि त्याला न्याय्य व निःपक्षपाती वाटतील असे आदेश काढील.

२४. अपिल्यातील आदेशांची अंमलबजावणी.— ज्या आदेशाविरुद्ध अपील करण्यात आले असेल तो आदेश काढणारा प्राधिकारी, अपिलीय प्राधिकार्याने संमत केलेले आदेश अंमलात आणील.

१ शा. अ., सा.प्र.वि., क्र. सीडीआर. ११८८/१५८२/सीआर-३८-८८/११, दिनांक १२ ऑक्टोबर १९९० अन्वये परंतुक (तीन) ऐवजी समाविष्ट करण्यात आले.

२ वरील अधिसूचनेन्वये अन्वये परंतुक (चार) मधील "शासकीय कर्मचार्याला करावयाची प्रस्तावित वाढीव शिक्षा नमूद करून नोटीस मिळाल्यापासून पंधरा दिवसांच्या आत किंवा त्यानंतर परवानगी देण्यात येईल, अशा आणखी पंधरा दिवसांपेक्षा अधिक नसेल इतक्या कालावधीत प्रस्तावित वाढीव शिक्षेबद्दल त्याची इच्छा असेल त्याप्रमाणे अभिवेदन सादर करण्यास फर्मावणारी नोटीस शासकीय कर्मचार्यावर बजाविल आणि " हा मजकूर वागळण्यात आला.

३ वरील अधिसूचनेन्वये परंतुक (पाच) वागळण्यात आले.

भाग सहा — १[पुनरीक्षण व पुनर्विलोकन]

२५. १[पुनरीक्षण].— (१) या नियमांमध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरीही, राज्यपाल किंवा या नियमांतील नियम ५ मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या शिक्षापैकी कोणतीही शिक्षा देणाऱ्या आदेशाविरुद्ध केलेले अपील ज्या प्राधिकार्याकडे करता येते असा कोणताही दुय्यम प्राधिकारी, कोणत्याही वेळी स्वतः हून किंवा अन्यथा, कोणत्याही चौकशीचा अभिलेख मागवू शकेल आणि या नियमानुसार किंवा या नियमांतील नियम २९ अन्वये निरसित केलेल्या नियमानुसार देण्यात आलेल्या ज्या आदेशाविरुद्ध अपील करता येते, परंतु असे कोणतेही अपील करण्यात आलेले नसेल अशा कोणत्याही आदेशाचे अथवा ज्या आदेशाविरुद्ध अपील करता येत नाही अशा प्रकरणी, जेथे आवश्यक असेल तेथे आयोगाशी विचारविनिमय केल्यानंतर अशा आदेशाचे १[पुनरीक्षण] करू शकेल, आणि—

(अ) तो आदेश कायम करू शकेल, त्यात सुधारणा करू शकेल किंवा तो रद्द करू शकेल, किंवा

(ब) त्या आदेशाद्वारे देण्यात आलेली शिक्षा कायम करू शकेल, कमी करू शकेल, वाढवू शकेल किंवा रद्द करू शकेल किंवा जेथे कोणतीही शिक्षा देण्यात आलेली नसेल, तेथे शिक्षा देऊ शकेल, किंवा

(क) त्या प्रकरणाच्या परिस्थितीनुरूप त्याला योग्य वाटेल अशी आणखी चौकशी करण्याचा निर्देश देऊन ते प्रकरण, ज्याने आदेश दिला असेल त्या प्राधिकार्याकडे किंवा अन्य कोणत्याही प्राधिकार्याकडे परत पाठवू शकेल, किंवा

(ड) त्याला योग्य वाटतील असे इतर आदेश काढू शकेल :

परंतु, संबंधित शासकीय कर्मचाऱ्याला त्याला करावयाच्या प्रस्तावित शिक्षेविरुद्ध अभिवेदन करण्याची वाजवी संधी देण्यात आल्याखेरीज, कोणताही १[पुनरीक्षण] प्राधिकारी, कोणतीही शिक्षा करणारा किंवा कोणत्याही शिक्षेत वाढ करणारा कोणताही आदेश काढणार नाही, आणि ज्याबाबतीत कोणतीही जबर शिक्षा द्यावयाची किंवा ज्या आदेशाचे १[पुनरीक्षण] करावयाचे आहे अशा आदेशाद्वारे केलेली शिक्षा वाढवून कोणतीही जबर शिक्षा करण्याचे योजिलेले असेल त्याबाबतीत या नियमांतील नियम ८ मध्ये घालून दिलेल्या पद्धतीने चौकशी करण्यात आल्याशिवाय ३* * * * आवश्यक असेल त्याबाबतीत, आयोगाशी विचारविनिमय करण्यात आल्याखेरीज अशी कोणतीही शिक्षा करण्यात येणार नाही :

१ शा. अ., सा.प्र.वि., क्र. सीडीआर. ११८४/१३८०/२७/११, दिनांक १५ नोव्हेंबर १९८५ अन्वये "पुनर्विलोकन" या शब्दाऐवजी दाखल करण्यात आले.

२ वरील अधिसूचनेन्वये "पुनर्विलोकन" या शब्दाऐवजी दाखल करण्यात आले.

३ शा. अ., सा.प्र.वि., क्र. सीडीआर. ११८८/१५८२/सी.आर-३८-८८/११, दिनांक १२ ऑक्टोबर १९९० अन्वये "आणि त्यानंतर, अशा" या शब्दांनी सुरु होणारा व "देण्यात आल्याशिवाय आणि" या शब्दांनी संपणारा मजकूर घगळण्यात आला.

परंतु, आणखी असे की—

या नियमांतील नियम ५ मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या शिक्षापैकी कोणतीही शिक्षा देणाऱ्या आदेशाविरुद्ध ज्या प्राधिकाऱ्याकडे अपील करता येते, असा प्राधिकारी—

(एक) अपिलातील आदेश ज्याने काढला असेल तो प्राधिकारी किंवा,

(दोन) ज्या बाबतीत अपील दाखल करण्यात आलेले नसेल परंतु ज्या प्राधिकाऱ्याकडे अपील करता आले असते असा प्राधिकारी, त्याला दुय्यम असल्याखेरीज अन्यथा,^१[पुनरीक्षणाच्या] अधिकारांचा वापर करणार नाही.

(२) ^१[पुनरीक्षणासंबंधीची] कोणतीही कार्यवाही—

(एक) अपिलाकरिता असलेली मुदत संपेपर्यंत,

(दोन) असे कोणतेही अपील दाखल करण्यात आले असेल त्याबाबतीत, ते निकालात काढले जाईपर्यंत, सुरू करण्यात येणार नाही.

(३) ^१[पुनरीक्षणासाठी] करण्यात आलेल्या अर्जावर, तो या नियमांखाली करण्यात आलेले अपील आहे असे मानून त्याच पद्धतीने कार्यवाही करण्यात येईल, मात्र त्यावर विचार करण्याचा कालावधी, ^१[पुनरीक्षण] करावयाच्या आदेशाची प्रत अर्जदाराला देण्यात आल्याच्या तारखेपासून सहा महिने एवढा असेल.

^१[(२५-अ) पुनर्विलोकन.—ज्या आदेशाचे पुनर्विलोकन करण्यात यावयाचे असेल तो आदेश काढतेवेळी, जो महत्त्वपूर्ण पुरावा सादर करण्यात आला नव्हता किंवा जो पुरावा उपलब्ध नव्हता असा कोणताही नवीन किंवा महत्त्वपूर्ण पुरावा निदर्शनास आल्यावर किंवा निदर्शनास आणून देण्यात आल्यावर राज्यपाल, कोणत्याही वेळी, स्वतःहून किंवा अन्यथा, या नियमान्वये काढलेल्या आदेशाचे पुनर्विलोकन करू शकतील :

परंतु, संबंधित शासकीय कर्मचाऱ्याला, त्याला करावयाच्या प्रस्तावित शिक्षेविरुद्ध अभिवेदन करण्याची वाजवी संधी देण्यात आल्याखेरीज, राज्यपाल, कोणतीही शिक्षा करणारा किंवा कोणत्याही शिक्षेत वाढ करणारा कोणताही आदेश काढणार नाही किंवा नियम ५ मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या जबर शिक्षापैकी कोणतीही शिक्षा देण्याचे किंवा ज्या आदेशाचे पुनर्विलोकन करावयाचे आहे अशा आदेशाद्वारे केलेली किरकोळ शिक्षा वाढवून कोणतीही जबर शिक्षा करण्याचे योजिलेले असेल, आणि त्या प्रकरणी, नियम ८ अन्वये करावयाची चौकशी आधीच करण्यात आली नसेल त्याबाबतीत, नियम १३ च्या तरतुदीस अधीन राहून, नियम ८ मध्ये घालून दिलेल्या पद्धतीने चौकशी करण्यात आल्याशिवाय आणि आवश्यक तेथे आयोगाशी विचारविनिमय केल्याशिवाय अशी कोणतीही शिक्षा करण्यात येणार नाही.]

^१ शा. अ., सा.प्र.वि., क्र. सीडीआर. ११८४/१३८०/२७/११, दिनांक १५ नोव्हेंबर १९८५ अन्वये मूळ शब्दाएवजी दाखल करण्यात आले.

^२ वरील अधिसूचनेन्वये जादा दाखल करण्यात आले.

भाग सात—संकीर्ण

२६. आदेश, नोटिसा, इत्यादींची बजावणी.— या नियमांन्वये देण्यात येणारा प्रत्येक आदेश, नोटीस आणि इतर आदेशिका या, संबंधित शासकीय कर्मचाऱ्याला व्यक्तिशः देण्यात येतील किंवा त्याच्याकडे नोंदणीकृत डाकेने पाठविण्यात येतील.

२७. कालमर्यादा शिथिल करण्याचा आणि उशीर माफ करण्याचा अधिकार.— या नियमांमध्ये स्पष्टपणे अन्यथा तरतूद केली असेल ते खेरीजकरून या नियमांन्वये कोणताही आदेश देण्यास सक्षम असणारा प्राधिकारी, सबळ व पुरेशा कारणांकरिता किंवा पुरेशी सबब दर्शविण्यात आली असेल तर, या नियमांन्वये करणे आवश्यक असलेल्या कोणत्याही बाबींच्या संबंधात या नियमांमध्ये विनिर्दिष्ट करण्यात आलेला कालावधी वाढवून देऊ शकेल किंवा झालेला कोणताही विलंब माफ करू शकेल.

२८. आयोगाच्या सल्ल्याची प्रत पुरवणे.— या नियमांमध्ये तरतूद केल्यानुसार ज्या ज्या वेळी आयोगाशी विचारविनिमय करण्यात येतो त्या त्या वेळी, आयोगाकडून घेतलेल्या सल्ल्याची एक प्रत आणि असा सल्ला स्वीकारण्यात आला नसेल त्यावेळी तो न स्वीकारण्याबाबतच्या कारणांचे संक्षिप्त निवेदन व आदेश देणाऱ्या प्राधिकाऱ्याने त्या प्रकरणी काढलेल्या आदेशाची एक प्रत संबंधित शासकीय कर्मचाऱ्याला देण्यात येईल.

२९. निरसन आणि व्यावृत्ती.— (१) या नियमांचा प्रारंभ झाल्यानंतर पुढे नमूद केलेले नियम, म्हणजेच—

(एक) या नियमांद्वारे तरतूद केलेल्या बाबींशी संबंधित असतील तेथेवर मुंबई नागरी सेवा वर्तणूक, शिस्त व अपील नियम,

(दोन) पुनर्रचनेपूर्वीच्या मध्यप्रदेश राज्याकडून महाराष्ट्र शासनाकडे ज्यांचे वाटप करण्यात आले होते त्या महाराष्ट्र शासनाच्या अराजपत्रित कर्मचाऱ्यांना लागू असलेले नागरी सेवा (वर्गीकरण, नियंत्रण व अपील) नियमांच्या नियम ५४ अन्वये तयार केलेले नियम,

(तीन) हैद्राबाद नागरी सेवा (वर्गीकरण, नियंत्रण व अपील) नियम ज्यांना लागू होतात त्या कर्मचाऱ्यांव्यतिरिक्त इतर राजपत्रित कर्मचाऱ्यांना लागू असलेले नागरी सेवा (वर्गीकरण, नियंत्रण व अपील) नियम,

(चार) पुनर्रचनेपूर्वीच्या हैद्राबाद राज्याकडून महाराष्ट्र शासनाकडे ज्यांचे वाटप करण्यात आले होते त्या महाराष्ट्र शासनाच्या कर्मचाऱ्यांना लागू असणारे हैद्राबाद नागरी सेवा (वर्गीकरण, नियंत्रण व अपील) नियम, आणि खंड (एक), (दोन), (तीन) आणि (चार) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या नियमांसारखे असलेले व या नियमांच्या प्रारंभाच्या लगतपूर्वी अंमलात असलेले व हे नियम ज्यांना लागू होतात त्या शासकीय कर्मचाऱ्यांना लागू असणारे कोणतेही नियम,

याद्वारे निरसित करण्यात येत आहेत, परंतु असे की,—

(अ) हे नियम निरसित केल्यामुळे, देण्यात आलेल्या कोणत्याही अधिसूचनांच्या किंवा आदेशांच्या पूर्वीच्या प्रवर्तनावर किंवा अशा निरसित नियमान्वये करण्यात आलेल्या कोणत्याही गोष्टीवर किंवा कोणत्याही कार्यवाहीवर परिणाम होणार नाही,

(ब) या नियमांच्या प्रारंभी, अशा निरसित नियमांखाली प्रलंबित असलेली कोणतीही कार्यवाही पुढे चालू ठेवण्यात येईल आणि अशी कार्यवाही जणू काही या नियमांखालील कार्यवाहीच आहे असे मानून, शक्य असेल तेथवर, या नियमांच्या तरतुदीनुसार निकालात काढण्यात येईल.

(२) हे नियम लागू होत असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीला, या नियमांच्या प्रारंभापूर्वी अंमलात असलेले नियम, अधिसूचना किंवा आदेश याअन्वये त्यास मिळालेल्या अपिलाच्या कोणत्याही अधिकारापासून वंचित व्हावे लागेल अशा प्रकारे, या नियमांमधील कोणत्याही बाबींचा अन्वयार्थ लावला जाणार नाही.

(३) या नियमांच्या प्रारंभापूर्वी देण्यात आलेल्या आदेशाविरुद्ध केलेले एखादे अपील या नियमांच्या प्रारंभी प्रलंबित असेल तर, असा आदेश जणू काही या नियमांनुसार देण्यात आला होता असे मानून या नियमांनुसार त्याचा विचार करण्यात येईल आणि त्यावर आदेश देण्यात येतील.

(४) या नियमांच्या प्रारंभापासून अशा प्रारंभापूर्वी देण्यात आलेल्या कोणत्याही आदेशाविरुद्ध केलेले एखादे अपील किंवा पुनर्विलोकनासाठी केलेला अर्ज हा, असा आदेश जणू काही या नियमांनुसार काढण्यात आला होता असे मानून दाखल किंवा सादर करण्यात येईल :

परंतु असे की, या नियमांच्या प्रारंभापूर्वी अंमलात असलेल्या कोणत्याही नियमान्वये कोणतेही अपील किंवा पुनर्विलोकन करण्यासाठी तरतूद करण्यात आलेला कोणताही कालावधी कमी होईल अशा प्रकारे, या नियमांमधील कोणत्याही बाबींचा अन्वयार्थ लावण्यात येणार नाही.

३०. शंकेचे निराकरण.— कोणताही प्राधिकारी हा दुसऱ्या कोणत्याही प्राधिकाऱ्यापेक्षा दुय्यम दर्जाचा आहे, की त्याच्या वरच्या दर्जाचा आहे अशी शंका उद्भवल्यास अथवा या नियमांमधील कोणत्याही तरतुदीच्या अर्थविवरणाबाबत शंका उद्भवल्यास सदर बाब शासनाकडे निर्देशित करण्यात येईल व त्याबाबतीत शासनाचा निर्णय हा अंतिम असेल.

* * * *